

ARAP DİLİNDE SEMÂÎ MASDAR PROBLEMİ

THE SAMÂÎ MAŞDAR PROBLEM IN ARABIC LANGUAGE

İRFAN KÖSE

DR., MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ ARAP DİLİ VE
BELAĞATI ANABİLİM DALI

DR., MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT OF ARABIC
LANGUAGE AND RHETORIC

MUĞLA, TÜRKİYE

irfankose@mu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0001-7903-5801>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1272985>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
29 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted
12 Haziran / June 2023

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as
Köse, İrfan, "Arap Dilinde Semâî Masdar Problemi [The Samâî Maşdar Problem in Arabic Language]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 10/1 (Haziran/June 2023): 141-176.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

ARAP DİLİNDE SEMÂÎ MASDAR PROBLEMİ

Öz

Bu çalışma, Arap dilinde kuralsız masdarlar konusunda yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulguları sunmayı amaçlamaktadır. Bir göstergeler dizisi olan dilin gösteren, gösterilen ve göstergeden oluşan üç ögesi vardır. Dilde göstergeler, resimler ve tablolar gibi aktarılmak isteneni aynı anda toplu olarak vermez. Gösterenin en küçük birimi olan seslerin birbirine eklenmesi zorunludur. Bu ise çizgisel bir düzlemde gerçekleşir. Seslerin eklenmesinde sınırlı sayıda formülasyon vardır. Bu durum bütün diller için geçerlidir. Söz konusu sınırlılığın sonucu olarak, her bir sözcüğün kullanıldığı belirli sayıda dizge oluşur. Dilin en küçük anlam birimlerinden biri olan masdar, olgu ve eylemleri gösteren kelimelerin en basit halini oluşturan yapılardır. Masdarlar öyle birimlerdir ki daha küçük parçaya bölünemez. Bölündükleri taktirde taşıdıkları anlamı kaybeder. Bir gösteren olarak masdar ile gösterilen durumundaki anlam arasındaki ilişki nötrdür. Bu tarafsızlık, zaman ve kişi açısından söz konusudur. Gösteren ile gösterilen arasındaki nedensizlik ilişkisi dilin tüm bileşenlerinde geçerlidir. Aynı nedensizlik, bu çalışmanın öznesini oluşturan Arap dilinde sülâsi mücerred fiillerin masdarları için de söz konusudur. Ana dili Arapça olan toplumların, sülâsi mücerred fiillerin masdarlarını oluşturan sesbirimlerini nasıl dizdikleri ve bunu niçin böyle yaptıklarına ilişkin soruya verilebilecek cevap da yine bir nedene bağlı olmadığı şeklinde olacaktır. Dilciler, Arapçanın masdar yapısını gözleme ve gözlemlenenlerin açıklanmasına dayanan betimleme faaliyetiyle tespit etmişlerdir. Buna göre masdarlar, kurallı ve kuralsız olarak iki gruba ayrılmıştır. Kurallı masdarlar, “kıyasî” kavramı ile ifade edilmektedir. Sesbirimlerin eklenmesinde birbirinden bağımsız olan masdarlar ise kuralsız olarak nitelendirilir. Kuralsızlar, harf sayısı bakımından en küçük yapıda olan ve ek almamış üç harfli fiillerin masdarları olup “semâî” kavramı ile ifade edilir. Kıyas vasıtasıyla genelleme yapılamaması nedeniyle, üç harfli fiillerin masdarları kuralsız olduğu belirtilse de buradaki kural dışılık rastgelelik anlamı taşımamaktadır. Yoksa her bir fiilin masdar dizgesinin nasıl olduğu bellidir. Arap dilinde masdarları gösteren belli bir ek yoktur. Masdarlar, kelimedeki kelimeye değişiklik gösteren bir kısım formülasyondan oluşan dizgelerden meydana gelir. Bu masdar biçimlerinin bir kısmı düzenli, önemli bir bölümü ise düzensizdir. Arapçada düzensiz masdarların tespiti biçimbilimin önemli konularından birini oluşturur. Bu sorun, bütün fiillerin masdar kiplerinin tek tek öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Ama asıl müşkülât her bir fiilin masdarının Araplar tarafından nasıl kullanıldığının belirlenmesinde kendini göstermektedir. Dilciler, Arap dilinin söz varlığının belirlenmesi faaliyeti kapsamında erken dönemden itibaren, semâî masdarların sayısını tespit etmeye çalışmışlardır. Bu faaliyet iki eksende ilerlemiştir. Bunlardan biri kelime derleme faaliyetiyle beraber yürüyen ve her bir fiilin masdarının nasıl kullanıldığının tespitine yönelik çalışmadır. Diğeri ise masdarların kaç farklı formasyonda kullanıldığının belirlenmesi ve kuralsız masdar vezinlerinin sayısının ortaya çıkarılmasıdır. Bunların yanı sıra, sülâsi mücerred fiillerin masdarlarını genel geçer bir kurala oturtma denemeleri de yapılmıştır. Bu konudaki çalışmaların kesin sonuca ulaştığını söylemek henüz mümkün değildir. Tespit edilen masdarlar, fiilin geçişli-geçişsiz olma durumuna, anlamına ve sesbirimlerinin dizimine göre gruplandırılarak masdarlarla ilgili kurallı bir kalıbın imkânı araştırılmıştır. Bu masdarların, anlamına göre bir kısım grupların oluşturulması mümkün olsa da buradan hareketle genel geçer kurallara ulaşılmasının imkânı zor görünmektedir. Konulan her bir kurala uymayan, şâz kalan ya da istisna sınırlarını aşacak düzeyde çok fazla yapının varlığı bilinmektedir. Hem sözü edilen anlamlardan birini ifade ettiği halde bu kalıplardan gelmeyen hem de bu kalıplardan birinden geldiği halde kendisinde söz konusu anlamın

bulunmadığı birçok masdar vardır. Bunlara ilave olarak Arap dilinde birçok fiilin birden fazla masdar kalıbının bulunması da anlama göre kıyasî kalıp belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Arap dilinde semâî masdar olgusunun ele alındığı bu incelemede daha önceki çalışmalarda ortaya konan bulgular ışığında bu konuya katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Sarf, Masdar, Sülâsî Mücerred Fiil, Semâî Masdar

THE SAMĀ'Ī MAŞĐAR PROBLEM IN THE ARABIC LANGUAGE

Abstract

This paper aims to present the findings obtained as a result of studies on irregular maşđars (verbal noun) in the Arabic language. Language, which is a set of signs, has three elements: signifier, signified and sign. In the language, signs do not give the same thing to be conveyed, such as pictures and tables, at the same time. Sounds, the smallest unit of the indicator, must be added together. This takes place in a linear plane. There are a limited number of formulations in the articulation of sounds. This is true for all languages. As a result of this limitation, a certain number of systems are formed in which each word is used. Maşđars, which is one of the smallest meaning units of the language, is the structures that make up the simplest form of words that show facts and actions. Maşđars are such units that they cannot be divided into smaller parts. If they are divided, they lose their meaning. As a signifier, the meaning relation in the case of the maşđar and signified is neutral. This impartiality is in question in terms of time and person. The causal relationship between the signifier and the signified is valid in all components of language. The same reasonlessness is also in question for the maşđars of thulāthī mujarrad verbs in the Arabic language, which is the subject of this paper. The answer to the question of how societies whose mother tongue is Arabic arrange the phonemes that make up the maşđars of thulāthī mujarrad verbs and why they do it this way is that this is not due to any reason. Linguists determined the maşđar structure of Arabic as a result of descriptions based on observation and explanation of these observations. According to this, maşđars are divided into two groups, with and without rules. The regular maşđars are expressed with the concept of qiyāsī (comparative). Maşđars that are independent of each other in the articulation of phonemes are considered irregular. The irregular ones are the maşđars of the three-letter verbs that have the smallest structure in terms of the number of letters and have no suffixes, and are expressed with the concept of samā'ī (colloquial). Although it is said that the maşđars of three-letter verbs are irregular due to the lack of generalization by comparison, the irregularity here does not mean randomness. Otherwise, it is clear how the maşđar structure of each verb is. There is no specific suffix in the Arabic language denoting infinitives. Maşđars consist of strings consisting of some formulations that vary from word to word. Some of these maşđar forms are regular and an important part is irregular. Detection of irregular maşđars in the Arabic language is one of the important subjects of morphology. Knowing the samā'ī maşđar in the Arabic language is an important problem. This problem necessitates learning the maşđars of all verbs one by one. But the real problem is in determining how the maşđar of each verb is used by the Arabs. Linguists, in the context of studies of determining the vocabulary of Arabic language, have tried to determine the number of samā'ī maşđars since the early period. This activity has progressed on two axes. One of them is to determine how the maşđar of each verb is used, which goes along with the word compilation activity. The other is to determine how many different maşđars are used and to re-

veal the number of irregular maşdar patterns. In addition, attempts have been made to fit the masdars of the thulāthī mujarrad verb into a general rule. It is not possible to say that the studies on this subject have reached a definite conclusion yet. The determined maşdars were grouped according to the transitive-intransitive state of the verb, its meaning and the syntax of phonemes, and the possibility of a regular pattern was investigated. Although it is possible to classify these maşdars according to their meanings, it seems difficult to reach general rules based on this. It is known that there are too many structures that do not comply with the determined rules, remain shādh (irregular) or exceed the limits of exception. There are many maşdars that do not come from these patterns even though they express one of the mentioned meanings, and that they come from one of these patterns but do not have the meaning in question. In addition to these, the presence of more than one maşdar form of many verbs in the Arabic language makes it difficult to determine the qiyāsi pattern according to the meaning. In this article, which deals with the samā'ī maşdar phenomenon in the Arabic language, it has been tried to contribute to this subject in the light of the findings revealed in previous studies.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Morphology, Verbal noun, Thulāthī mujarrad verb, Colloquial verbal noun.

GİRİŞ

Bir göstergeler dizisi olan dilin gösteren, gösterilen ve gösteren oluşun üç ögesi vardır.¹ Gösteren, dilin en küçük yapısı olan sesbirimlerin eklenmesinden oluşur. Gösterilen, sesbirimlerin belli kurallar çerçevesinde eklenmesiyle oluşan gösterenlerin yüklendikleri anlamlar ve olgulardır. Gösterge ise, dilsel gösterenlerin belli kurallarla bir araya gelerek cümleler oluşturmasıdır.² Göstergeler dizisinde biri gösteren diğeri gösterilenle ilgili olmak üzere iki problem alanı vardır. Herhangi bir dilde, sesbirimlerin yan yana getirilmesi hususunda toplumun davranış biçiminin ne olduğu ile göstergelerin anlamlara delâletinin nasıl oluştuğu meselesi dilcilerin ilgilendiği problemlerdendir.

Dilin en küçük anlam birimlerinden biri olan masdar (infinitive), olgu ve eylemleri gösteren kelimelerin en basit halini oluşturan yapılardır. Masdarlar öyle birimlerdir ki daha küçük parçaya bölünemez. Bölündükleri taktirde taşıdıkları anlamı kaybederler. Bir gösteren olarak masdar ile gösterilen durumundaki anlam arasındaki ilişki nötrdür.³ Bu tarafsızlık, zaman ve kişi açısından söz konusudur. Söz gelimi “القراءة/okumak” masdarı, zamandan ve öznenen bağımsız olarak okuma eylemini bildiren bir gösterendir. Sesli dillerde seslerle anlamlar, işaret dillerinde ise işaretlerle anlamlar arasındaki ilişki rastlantısal olup bir nedene bağlanamaz. Arapların okuma eylemini

¹ Emel Huber, *Dilbilime Giriş* (İstanbul: Yabancıdil Yayınları, 2013), 46.

² Doğan Aksan, *Anlambilim* (Ankara: Engin Yayınevi, 2006), 33.

³ Huber, *Dilbilime Giriş*, 185.

ifade etmek için “ق، ر، ء” harflerini, sonuna bir “-tâ-i merbûta” ilavesi ile belli bir sırayla dizerek oluşturdukları “قراءَة” dizgesini tercih etmelerinin bir nedeni yoktur. Gösteren ile gösterilen arasındaki nedensizlik ilişkisi dilin tüm bileşenlerinde geçerlidir. Bir bitki türü olan ağaca Arap dilinde niçin “شَجَر” denildiği sorusunun cevabı uzlaşım olarak verilebilir. Bu anlaşma bir nedene bağlı değildir. Tartışmalar olmakla birlikte dillerin kökeninin uzlaşım sal olduğu baskın bir görüştür.⁴ Ancak herhangi bir topluluğun -örneğin Arapların- kendi dillerinde bir bitki türünü ifade etmek için “الشَّجَر / ağaç” kelimesini kullanmalarında uzlaşmış olmalarının da bir nedene bağlı olduğu söylenemez. Aynı nedensizlik, Arap dilinde sülâsî mücerred fiillerin⁵ masdarları için de söz konusudur. Ana dili Arapça olan toplumların, sülâsî mücerred fiillerin masdarlarını oluşturan sesbirimleri nasıl dizdikleri ve bunu niçin böyle yaptıklarına ilişkin soruya verilebilecek cevap da yine bir nedene bağlı olmadığı şekline olacaktır. Hayatın doğal akışı içinde, bir sebebe bağlı olmadan örneğin, “شَرِبَ / içti” fiilinin masdarını “الشُّرْب / içmek” ve “خَرَجَ / çıktı” fiilinin masdarını da “الخُرُوج / çıkmak” şekilde kullanmışlar ve dile o şekilde yerleşmiştir.

Dilde göstergeler, resimler ve tablolar gibi aktarılmak isteneni aynı anda toplu olarak vermez. Gösterenin en küçük birimi olan seslerin birbirine eklenmesi zorunludur. Bu ise çizgisel bir düzlemde gerçekleşir.⁶ Seslerin eklenmesinde sınırlı sayıda formülasyon vardır. Bu durum bütün diller için geçerlidir. Söz konusu sınırlılığın sonucu olarak, her bir sözcüğün kullanıldığı belirli sayıda dizge oluşur. Dileler, Arapçanın masdar yapısını gözleme ve gözlemlenenlerin açıklanmasına dayanan betimleme faaliyetiyle tespit etmiştir. Buna göre Arapçada masdarlar, kurallı ve kuralsız olarak iki gruba ayrılmıştır. Şüphesiz burada kurallı ifadesi ile sesbirimlerin eklenmesinde, aynı dizgesel özelliğe sahip olan masdarların gruplandırılması anlatılmak istenmektedir. Bu tür masdarlar, “kıyasî” kavramı ile ifade edilmektedir. Sesbirimlerin eklenmesinde birbirinden bağımsız olan masdarlar ise kuralsız olarak nitelendirilir. Kuralsızlar, harf sayısı bakımından en küçük yapıda olan ve ek almamış üç harfli fiillerin masdarları olup “semâî” kavramı ile anlatılır. Kıyas vasıtasıyla genelleme yapılamaması nedeniyle, üç harfli fiillerin masdarları kuralsız olarak nitelense de buradaki kural dışılık rastgele demek değildir. Yoksa her bir fiilin masdar dizgesinin nasıl olduğu bellidir.

⁴ Dillerin kökeninin tevkifi olduğunu söyleyenler olduğu gibi, rastlantısal olduğunu ya da yansımayaya dayandığını söyleyenler de vardır. Dilin aslı ile ilgili tartışmalar için bk. Ebü'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Ḥaşaîş*, thk. Muhammed b. Alî en-Neccâr, (Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1957), 1/40; Huber, *Dilbilime Giriş*, 13.

⁵ Kök harfleri itibarıyla üç harften oluşan ve herhangi bir yapım eki almayan fiil demektir.

⁶ Huber, *Dilbilime Giriş*, 53.

Bu çalışmada kuralsız masdarlar için “semâî masdarlar” tabiri kullanılacaktır. Şüphesiz bununla sülâsî mücerred fiillerin masdarları kastedilmektedir.

Sülâsî mücerred fiillerin kök halini oluşturan masdarların kaç değişik şekilde eklelendiği meselesi biçimbilimin önemli konularından birini oluşturur. Dilciler, erken dönemden itibaren semâî masdarların sayısını tespit etmeye çalışmıştır. Bu konudaki çalışmaların kesin sonuca ulaştığını söylemek henüz mümkün değildir. Ayrıca Arapçada üç sesbirimden oluşan fiillerin masdarlarının sesdizimiyle ilgili genellemeler yapılmaya çalışılmıştır. Sibeveyhi (ö. 180/796), semâî masdar kalıplarını sayma girişiminde bulunan ilk dilcidir. Onun ulaştığı sonuçlar, kendisinden sonra uzunca bir süre dil çalışmalarında referans kabul edilmiştir. Sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda, Sibeveyhi'nin tespitlerine ilaveler yapılmıştır. Sarf konusunda önemli çalışmalar yapan bir dilci olan ve 4./10. yüzyılda yaşayan Ebü'l-Kâsım b. Muhammed b. Saîd el-Müeddib'in (338/950'den sonra) semâî masdar konusundaki çalışması Sibeveyhi'yi geçecek düzeydedir. Ancak müellif ve eserinin yakın bir zamana kadar ortaya çıkarılmamış olması, eserde yer alan kıymetli bilgilerin müktesebattaki yerini almasına engel olmuştur.⁷ Semâî masdarlar konusunda araştırma yapanların göz ardı etmemeleri gereken çalışmalardan biri de İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî'ye (ö. 515/1121) aittir.⁸ Âmine Sâlih'in Maşâdirü'l-ef'âl es-şülâsîyyeti fi'l-luğati'l-'Arabîyye adını taşıyan eseri son dönemlerde masdar konusunda yapılan önemli çalışmalardan biridir. Bu makalede, Âmine Sâlih'in bulguları ile diğer müelliflerin çalışmalarında elde ettikleri sonuçlara karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Vesmiyye Abdü'l-Muhsin el-Mansûr'a ait Ebniyetü'l-maşdar fiş-şî'ri'l-câhili isimli eserde Câhiliye dönemi şiirleri taranarak sülâsî ve mezîd fiillerin masdarları ile ilgili örneklere yer verilmiştir. Tez ve makale olarak yapılan Türkçe çalışmalarda ise genellikle masdar çeşitleri, nahiv ilmi açısından masdarın fonksiyonu ve masdarın anlama delaleti gibi konular işlenmiştir. Bu çalışma semâî masdarların vezin çeşitlerini ve sayısını örnekleriyle ortaya koyması yönüyle mevcut çalışmalardan farklılık arz etmektedir.

1. MASDAR

Sarf ilmine ait bir terim olan “المَصْدَر/masdar” kelimesi “الصَّدر/sadr” kökünden türemiştir. Sadr kökünün başlangıç, ön, ön kısım, ön taraf, göğüs, çıkmak, çıkış noktası ve başlangıç noktası gibi anlamları vardır. Bu kelimenin

⁷ İrfan Köse, *Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in Dilciliği ve Metodoloji Açısından Dekâiku't-Taşrif Adlı Eseri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2022), 34.

⁸ Ebü'l-Kâsım Ali b. Ca'fer es-Sıkillî İbnü'l-Kattâ', *Ebniyetü'l-esmâ' ve'l-ef'âl ve'l-meşâdir*, thk. Ahmed Muhammed Abdüddâim (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1999), 370.

“مَقْدَمٌ كُلُّ شَيْءٍ وَأَوَّلُهُ/her şeyin ön tarafı ve başlangıç noktası” anlamına geldiği ifade edilmiştir. Nitekim, “صَدْرُ النَّهَارِ وَاللَّيْلِ/gece ve gündüzün başı” ve “صَدْرُ الشَّتَاءِ/ yaz ve kışın başı” denilir. “صَدْرُ الْأَمْرِ” işin başı anlamında kullanılmaktadır. “صَدْرُ الْقَنَاةِ” ise mızrağın ucu demektir.⁹ Meymûn b. Kays el-A ‘şâ’nın (ö. 7/629 [?]) rakibini hicvederken söylediği

كَمَا شَرَقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِّ وَتَشْرَقُ بِالْقَوْلِ الَّذِي قَدْ أَدْعَتْهُ

“Boğazın tikanır boğulacak gibi olursun yaydığın sözle,

Mızrağın ucunun tikanması gibi (döktüğü) kan ile”¹⁰

beytindeki teşbihinde “mızrağın ucundaki kanın toplanması gibi” diyerek bu kelimeyi aynı anlamda kullanmıştır. Bundan başka “الصَّدْرُ/sadr” kelimesinin dönmek, geri dönmek, terk etmek, vazgeçmek ve gelmek anlamları da vardır. “صَدْرٌ عَنِ الْمَاءِ/sudan döndü” ve “صَدْرٌ عَنِ الْمَكَانِ/bir yerden döndü” denilir.¹¹ “المَصْدَرُ/Masdar” ise kök, başlangıç, asıl, kaynak ve çıkmak gibi anlamları ihtiva eden türemiş bir isimdir.¹²

Bir sarf terimi olan bu kelimenin kavramsal çerçevesiyle ilgili dilciler arasında görüş ayrılığı yoktur. Masdar “zaman, mekân ve kişiden bağımsız olarak eylem ve olgulara delâlet eden isim” şeklinde tanımlanmaktadır.¹³ Masdarın kelime yapısı söz konusu olduğunda ise aynı görüş birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu ihtilaf, dil ekollerinin “masdar” kelimesinin iştikakına yaklaşımında da kendini göstermiştir. Basralı dilciler, “المَصْدَرُ/masdar” kelimesinin ism-i mekân olduğunu söylemektedirler. Onlara göre

⁹ Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâî (Bağdat: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1980), 7/94; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehtîbü'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Mur'ib (Beirut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 2001), 12/94; Ebû'l-Kâsım İsmâîl b. Abbâd Sâhib b. Abbâd, *el-Muhtâf fi'l-luğa*, thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 8/108; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve sihâhu'l-‘Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beirut: Daru'l-İlm li'l-Melâyin, 1987), 2/709; Ebû'l-Hasen Ali b. İsmâîl İbn Sîde, *el-Muhtem ve'l-muhtâfî'l-a'zam*, thk. Abdulhamid el-Hindâvî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 8/282; Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab* (Beirut: Dâru Sader, 1993), 4/445; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt, 1965), 12/293.

¹⁰ Ebû Basîr Meymûn b. Kays A‘şâ, *Divânü'l-A‘şâ el-Kebîr*, thk. M. Muhammed Hüseyin (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1950), 123; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 4/445.

¹¹ Ezherî, *Tehtîbü'l-luğa*, 12/95; Saîd b. Abdullah Şertûnî, *Akrebü'l-mevârid fi fusahî'l-‘Arabiyyeti ve ş-şevârid* (Kum: Menşürâtü Mektebeti Âyetullah, 1982), 637.

¹² Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu‘cemü'l-luğati'l-Arabiyye el-mu‘âşara* (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 2008), 2/1279.

¹³ Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl İbnü's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, thk. Abdülhüseyin el-Fetli (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 1/40; Ebû'l-Berekât Kemâlüddîn el-Enbârî, *Lüma'ü'l-edille fi uşûl'in-naḥv* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1971), 48; Ezherî, *Tehtîbü'l-luğa*, 12/95; Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdîrahmân el-Cürçânî, *el-Miftâḥ fi ş-şarf*, thk. Ali Tefkîk el-Hamed (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1987), 52; el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Ali Ebû'l-Fidâ, *el-Kinâş fi fenni'n-naḥv ve ş-şarf*, thk. Riyâd b. Hasan el-Havvâm (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004), 1/319; Şemseddîn Ahmed Dunkûz, *Şerḥân ‘alâ Merâḥi'l-ervâḥ* (Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâyî, 1959), 8; Mustafa el-Galâyîni, *Câmi'ü'd-dürûsî'l-‘Arabiyye* (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1993), 1/160.

bu kelime “صدر الأمر/ış kendisinden çıkan” demek olup, diğer kelimelerin kendisinden türediği kök durumunda olduğu için masdar ismini almıştır. Kûfeli dilciler ise “المصدر/masdar” kelimesinin “مفعّل” vezninde masdar olduğu ve ism-i mef’ûl anlamına geldiği görüşünü savunmuşlardır. Onlara göre bu kelime “مصدور عن الفعل/fiilden çıkan” demektir.¹⁴ Sonuç olarak Basra ekolü, diğer kelimelerin masdardan türediğini, Kûfe ekolü ise masdarın mâzi fiilden çıktığını düşünmektedir.¹⁵

Arapçada masdarların yapısı ve anlamı bakımından mutlak masdar, sînâî masdar, mimli masdar, sarîh masdar, müevvel masdar, merre ve nevi masdarı gibi muhtelif türleri vardır. Biçimbilim açısından ele alındığında ise Arapça masdarlar, yapım eki almayan ve yapım eki alan fiillerin masdarları olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Yapım eki almış fiillerin masdarları kurallı/kıyasî iken bu çalışmanın öznesini teşkil eden yapım eki almamış sülâsî mücerred fiillerin masdarları ise kuralsızdır.

2. MASDARIN ÖZELLİKLERİ

Zaman ve kişiden bağımsız olarak eyleme delâlet eden dilsel yapıların “المصدر/masdar” kavramıyla ifade edilmesi genel kabul gören bir durumdur. Bu terimi Sîbeveyhi de aynı anlamda kullanmıştır.¹⁶ Ancak masdar kavramının yanında başka terimler de kullanılmıştır. Fiile delâlet eden bu yapılar dilciler tarafından “أحداث الأسماء/ ahdâsü'l-esmâ”,¹⁷ “أحداث الأسماء”,¹⁸ “الفعل/ fa’l”,¹⁹ “الحدث الجاري على الفعل/el-hadesü'l-cârî ale’l-fi’l”,²⁰ “الإسم المعنى/el-ismü'l-ma’na”²¹ gibi kavramlarla da ifade edilmiştir.

Masdar, dilciler tarafından Arapçanın söz varlığı içerisinde isim kategorisinde yer alan bir kelime olarak kabul edilmiştir. Ancak kelime türü bakımından Ebü'l-Kâsım el-Müeddib’in masdar hakkındaki önerisi, ara form niteliğindedir. Ona göre masdarlar ne isimdir ne de fiildir. Zira isim olsalar

¹⁴ Râci el-Esmer, *el-Mu’cemü'l-mufaşşal fi ‘ilmi’s-şarf* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997), 372; Cürcî Şahin Atıyye, *Süllemü’l-lisân fi’s-şarf ve’n-naḥv ve’l-beyân* (Beyrut: Dâru Reyhâni li’t-Tibâati ve’n-Neşr, ts.), 35; Mustafa Kırkız, “Arap Dilinde Mastar ve Önemi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 210.

¹⁵ İbnü’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-naḥv*, 1/122; Ebü’l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâci, *el-İzâh fi ‘ilel’in-naḥv*, thk. Mâzin el-Mübârek (Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 1986), 56; Dunkûz, *Şerhân ‘alâ Merâhi’l-ervâh*, 11; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hamlâvi, *Şeze’l-‘arf fi fenni’s şarf*, thk. Nasrullah Abdurrahmân Nasrullah (Mektebetü’r-Rüşd er-Reyyâz, ts.), 56.

¹⁶ Ebü Bîşr Amr b. Osmân Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü’l-Hânci, 1988), 4/5.

¹⁷ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/34.

¹⁸ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/35.

¹⁹ Ebü’l-Kâsım b. Muhammed b. Said Ebü’l-Kâsım el-Müeddib, *Deḳâiku’t-taḫrîf*, thk. Hâtim Sâlih Dâmin (Dimaşk: Dâru’l-Beşâir, 2004), 61.

²⁰ Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerhu Şüzûri’z-zehab*, thk. Abdülgani ed-Dakr (Dimaşk: eş-Şeriketü’l-Müttehide li’t-Tevzi, 1982), 491.

²¹ Cürcânî, *el-Miftâh fi’s-şarf*, 52.

müsenna, cemi ve müennes kiplerinin bulunması gerekir. Oysaki masdarların bütün durumlar için kullanılan tek bir formu vardır. Fiil kabul edilseler, isme has olan tenvini alamamaları gerekir. Halbuki tenvin almaktadırlar. Müellife göre masdarlar, bazı yönüyle isme, diğer bir kısım özellikleri itibariyle de fiile yakın olan ancak ne tam isim ne de tam fiil olan yapılarıdır.²²

Ferrâ (ö. 207/822) ve Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'e göre bir gösteren olarak masdarların olgu ve eylemlere delâleti zaman ve kişiden bağımsız olduğu gibi normal şartlarda sayıya göre çekimleri de yoktur.²³ Azlık veya çokluk ifade etmezler. Gösterilenin miktarı söylenmek istendiğinde bu anlam, azlık veya çokluğa delâlet eden ve masdarın sonuna getirilen bir sıfat vasıtasıyla sağlanır. Ancak, eylem ve olguların türü kastedilirse masdarın tekil, ikil veya çoğul kalıbı gelebilir. Onlara göre, *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا* “Ey iman edenler, Allah’ı çok anın”²⁴ ayetinde “ذَكْرًا” kelimesi ikil veya çoğul kalıbı bulunmayan bir masdardır. Ancak, masdarla tür kastedilirse müsenna veya cemi kipi gelebilir. Nitekim, *إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ* “seslerin en çirkini eşeğin sesidir”²⁵ ayetinde böyle bir durum söz konusudur. “الْأَصْوَاتِ” kelimesiyle insan ve diğer tüm canlı türlerinin sesi anlatılmak istendiği için masdar çoğul kipte getirilmiştir.²⁶ Ferrâ ve Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'e ait olan bu görüşün, tutarlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Arap dilinde, cins veya nevi kastedilmediği halde ikil ya da çoğul kipte gelen birçok masdarın varlığı tartışmaya mahal bırakmayacak derecede aşikardır. Nitekim “الْكُتُبُ” ve “الْعُلُومُ” gibi masdarlar cins veya nevi anlamı taşımadıkları halde cemi olarak gelmiştir.

3. SEMÂÎ MASDARLARDA KIYAS

Arap dilinde masdar kipini belirleyen herhangi bir ek yoktur. Kıyasî masdarlar, sesbirimlerin oluşturduğu belli dizgelerden meydana gelen ve değişmeyen kalıplardır. Üç harflilerin dışındaki fiillerin masdarlarının kıyasî olduğu konusunda dilciler hemfikirdir. Sesbirimlerin dizimi herhangi bir kurala bağlı olmayan ve her kelimeye göre dizgesi değişebilenler ise semâî masdarlardır. Mezîd fiillerin masdarlarına oranla daha karmaşık olan sülâsî mücerred fiillerin masdarlarının saptanmasında önemli problemler vardır. Dilciler bu zorlukları aşmak için sülâsî mücerred fiil masdarlardan kıyasî

²² Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâiku't-taşrif*, 60.

²³ Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Şur'ân*, thk. Ahmed Yûsuf Necâti - M. Ali en-Neccâr (Kahire: Dâru'l-Misriyye, 2/263; Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâiku't-taşrif*, 61.

²⁴ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Ahzâb 33/41.

²⁵ Lokmân 31/19.

²⁶ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâiku't-taşrif*, 61.

olanların bulunup bulunmadığını tartışmışlardır. Bu hususta sağlıklı bir sonuca ulaşıldığını söylemek henüz mümkün değildir. Sülâsî mücerred fiil masdarları hususundaki çalışmaları iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar, bazı sülâsî mücerred fiillerin masdarlarının kıyası olduğu ve bütün sülâsî mücerred fiillerin masdarların semâî olduğu fikrinden ibarettir. Söz konusu iki görüşü savunan kimselerin birbirinden net olarak ayrıldığını söylemek mümkün değildir. Çoğu dilci, her iki ihtimali de dillendirmiş ancak, net bir tavır sergilemekten kaçınmıştır. Sülâsî mücerred fiil masdarlarına yönelik kural belirleme çalışmasını ilk başlatan kişinin el-Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) olduğu söylenmektedir.²⁷

Sülâsî mücerred fiil masdarlarının semâî olduğu görüşü Sibeveyhi ile şekillenmeye başlamıştır. Aynı zamanda o, bu masdarları genel geçer kural-lara bağlamak için bazı kalıplar belirlemiş, kendi deyimiyle, kıyasa uygun olmayan pek çok masdar örneklerine de yer vermiştir.²⁸ Kurala uymayan masdarlar olarak nitelendirdiği ve eserine aldığı örnekler neredeyse kurallı masdarlardan daha fazladır. Bu durumun istisna olarak nitelenmesi mümkün değildir. Müberred (ö. 286/900), sülâsî mücerred fiil masdarında “فَعْلٌ/fa‘l” kalıbının asıl olduğunu söylemekle birlikte kıyasî ifadesini kullanmamıştır. Ona göre sülâsî mücerred fiilin masdarı sesdizimi açısından isimlere benzer. Arap dilinde isimlerin kıyasî kalıbı bulunmadığı gibi bu fiillerin masdarlarının da belli bir kıyasî vezni yoktur.²⁹ İbn Hâcib (ö. 646/1249), eserinde sülâsî fiil masdar vezinlerini sayarken bunların hepsinin semâî olduğunu söylemiştir.³⁰ Esterâbâdî (ö. 688/1289’dan sonra), sülâsî mücerred fiiller için muayyen masdar kalıbının tayinini doğru bulmamıştır.³¹ Çok kullanılması nedeniyle bazı kalıpların kıyasî olduğu düşünülse de bu görüş genel kabul görmemiş, sülâsî mücerred fiillerin masdarının semâî olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Sülâsî mücerred fiil masdarlarının kıyasî olabileceğini düşünen dilciler tarafından bu fiillerin geçişli-geçişsiz olma durumuna, anlamına ve sesbirimlerinin dizimine göre, genel geçer kural koymak amacıyla bazı kalıplar belirlenmiştir.

²⁷ Ebü'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Münşif*, thk. İbrâhim Mustafa - Abdullah Emîn (Kahire: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Kadîm, 1954), 1/179; Âmine Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl es-şülâşiyeti fi'l-luğati'l-'Arabîyye* (Mûte: Müessesetü Râm li't-Teknolojîya ve'l-Komputur, 1996), 176.

²⁸ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/5.

²⁹ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd Müberred, *el-Mukteḍab*, thk. Muhammed Abdülhâlik Uzayme (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1969), 2/122.

³⁰ Ebü Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer İbnü'l-Hâcib, *eş-Şâfiye fi 'ilmi't-taḥrîf*, thk. Hasan Ahmed el-Osmân (Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1995), 26.

³¹ Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed el-Esterâbâdî, *Şerhu's-Şâfiye*, thk. Muhammed Nûr el-Hasan vd. (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982), 1/153; Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl eş-şülâşiyeti fi'l-luğati'l-'Arabîyye*, 177.

3.1. Fiilin Geçişlilik-Geçişsizlik Durumuna Göre Masdar Kalıpları

Sülâsî mücerred fiil masdarlarıyla ilgili kıyas çalışmalarından biri fiilin lâzım ve müteaddi olma durumuna göre kural belirleme faaliyetidir. Bu çalışmalarda, biri “فَعَلَ/fa‘l” ve diğeri “فُعُول/fuûl” olmak üzere iki kıyasî kalıp tespit edilmiştir. “قَتَلَ/öldürdü”, “ضَرَبَ/dövdü” ve “فَهَمَّ/anladı” gibi müteaddi³² fiillerin masdarının “فَعَلَ/fa‘l” kalıbında; “عَدَّ/oturdu” ve “خَرَجَ/çıktı” örneklerindeki gibi lâzım³³ fiillerin masdarının ise “فُعُول/fuûl” vezninde gelmesinin kıyasî bir kural olduğu düşünülmüştür. Halîl ve Sîbeveyhi’ye göre, sülâsî mücerred fiillerden müteaddi olanların masdarının “فَعَلَ/fa‘l”, lâzım olanların ise “فُعُول/fuûl” vezninde gelmesi kıyasî bir kuraldır.³⁴ Halîl, “فَعَلَ/fa‘l” kalıbının sözü edilen fiil masdarlarının temeli olduğunu söylemiştir. Ona göre diğer sülâsî mücerred fiil masdarları bu kalıbın dalı niteliğindedir. Sîbeveyhi, sülâsî mücerred fiillerin bu kurala uygun gelmeyen masdarlarını çeşitli şekillerde tevil etmiştir. Ona göre, müteaddi olduğu halde masdarı “فَعَلَ/fa‘l” vezninde gelmeyen fiiller ya sesbirimlerinin dizimi ya da anlam yönünden lâzım bir fiile benzediği için bu kurala uygun olarak gelmemiştir. Örneğin müteaddi olan “عَمَلَ/yaptı” fiili lâzım fiil olan “فَزَعَ/korktu” ile dizge açısından aynı özelliğe sahip olduğu için bu fiilin masdarı “الْفَزَعُ/korkmak” masdarına benzetilerek kıyasa muhalif olarak “الْعَمَلُ/yapmak” şeklinde kullanılmıştır. Hiddetlenmek ve kızmak anlamındaki “سَخَطَ” müteaddi fiili de anlam ve dizim itibarıyla öfkelenmek anlamına gelen “غَضِبَ” lâzım fiiline benzediği için masdarı “الغَضَبُ/öfkelenmek” gibi “السَّخَطُ/kızılmak” şeklinde gelmiştir. Müteaddi olduğu halde şekil ve anlam yönünden lâzım bir fiile benzemeyen “طَلَبَ/istedi” ve “سَرَقَ/çalı” gibi fiillerin masdarları “الْعَمَلُ” masdarına hamlen/eklemlenerek kıyasa muhalif olarak “الطَّلَبُ/istemek” ve “السَّرَقُ/çalmak” şeklinde gelmiştir.³⁵ Sîbeveyhi, “الْكِتَابُ” ve “النِّكَاحُ” gibi “فَعَلَ/fa‘l” vezninde gelmeyen müteaddi fiil masdarlarının kıyasa uygun olarak “كَتَبَ” ve “نَكَحَ” şeklinde gelmesi gerektiği halde kıyasa muhalif hatırlatması yapması³⁶ onun, bu veznin sülâsî kıyasî masdar kalıbı olduğu hususundaki görüşünü teyit etmektedir. Ona göre lâzım fiil olduğu halde masdarı “فُعُول/fu‘ûl” vezninde gelmeyen fiiller de müteaddi fiil kalıplarına eklenmiştir.³⁷ Halîl ve Sîbeveyhi’nin bu görüşünün dilinin

³² Mef’ûle gereksinimi olup dolaysız olarak mef’ûl alabilen fiillere müteaddi fiil denir.

³³ Mef’ûle gereksinim duymayan, ihtiyaç duyduğunda ise dolaylı olarak meful alan fiillere lâzım fiil denir.

³⁴ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 4/6; İbn Cinnî, *el-Münşif*, 179.

³⁵ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 4/6; Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh es-Sirâfi, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdili - Ali Seyyid Ali (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, 2008), 4/399.

³⁶ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 4/7, 8.

³⁷ Sirâfi, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*, 4/402.

tamamına teşmil edilemeyeceği aşıkardır. Zira Arap dilinde “فَاعِلٌ” ve “فَاعِلٌ” lâzım olduğu halde masdarı “فُعُولٌ/fu‘ûl” vezninde gelmeyen fiiller bulunduğu gibi müteaddi olup masdarı “فَاعِلٌ/fa‘l” kalıbında olmayan pek çok fiil vardır.

Müteaddi ve lâzım pek çok fiilin masdarının “فَاعِلٌ/fa‘l” ve “فُعُولٌ/fu‘ûl” formunda geldiğinin gözlemlenmesi, sözü edilen yapıların dilcilerde kıyasî olduğu fikrinin doğmasında etkili olmuştur. Bu kıyas kabul edildiği taktirde makîsun aleyhin/asıl kapsamıyla ilgili yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır. Acaba bu kural, semâ ve nakil yoluyla masdarının nasıl geldiği bilinen ve bilinmeyen tüm sülâsî mücerred fiilleri kapsayacak mıdır? Yoksa belli fiillerin masdarları için mi geçerli olacaktır? Sibeveyhi ve Ahfeş (ö. 215/830) başta olmak üzere bazı dilciler, bu kuralın sadece Araplar tarafından masdarının nasıl kullanıldığı belli olmayan, bu hususta herhangi bir naklin mevzubahis olmadığı fiillerde geçerli olduğunu düşünmektedirler. Semâ ve nakille masdarı bilinen fiillerde bu kıyas geçerli değildir. Onlara göre sülâsî mücerred fiil masdarlarında kıyas, zorunlu hallerde başvurulması gereken bir olgudur.³⁸ Başka bir görüşe göre ise sülâsî mücerred fiil masdarlarının kıyasî olması temel bir olgudur. Onlar bu konuda kıyasın kapsamını genişletmiştir. Ferrâ'nın da iştirak ettiği bu görüşe göre, bu fiillerin masdarının nasıl kullanıldığı semâ ve nakil ile ister bilinsin ister bilinmesin söz konusu kural her ikisine de uygulanabilir. Bu durumda semâ yoluyla masdarı bilinen fiillerin biri semâî diğeri kıyasî olmak üzere iki masdarı vardır.³⁹ İbn Manzûr (ö. 711/1311) “وَفَىٰ/yerine getirmek, yetmek” fiilinin masdarının “الْوَفَىٰ” şeklinde de kullanıldığını Arap şiiirinden örnek vererek anlattıktan sonra, böyle kullanıldığı iştirilmemiş olsa bile kıyasen kullanılabileceğini söylemiştir. Eserinde, Ebû Alî el-Fârisî'nin (ö. 377/987) sülâsî mücerred fiillerin masdarlarının semâan bilinmese bile kıyasa bağlı olarak “فَاعِلٌ/fa‘l” kalıbında kullanılmasının caiz olduğuna dair görüşüne yer vermiştir.⁴⁰ Sülâsî mücerred fiil masdarlarının vezinlerinin oldukça fazla olmasından dolayı herhangi bir kural ile sınırlamanın mümkün olamayacağı görüşü, dilciler arasında gittikçe yaygınlık kazanmıştır. Bu fiillerden müteaddi olanların “فَاعِلٌ/fa‘l” ve lâzım olanların “فُعُولٌ/fu‘ûl” vezninde gelmesinin kıyasî olduğuna dair görüş, bizzat bunu söyleyenler de dahil olmak üzere dilciler tarafından

³⁸ Muhammed Hıdr Hüseyin, *el-Kıyâs fi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1934), 52; Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl eş-şülâşiyeti fi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 176; Fehd Muhammed Dîb el-Cemel, *Hâşiyetü İbn-i Cemâa 'alâ Şerhi'l-Çârperdi li Şâfiyeti'bni'l-Hâcib hattâ bâbi'l-cem'i* (Filistin: Gazze el-Câmiatü'l-İslâmiyye Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb Kısmı'l-Luğati'l-'Arabiyye, Doktora Tezi, 2017), 433.

³⁹ Ebû'l-Kâsim el-Müeddib, *Değâiku't-taşrif*, 61; Hıdr Hüseyin, *el-Kıyâs fi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 52; Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl eş-şülâşiyeti fi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 176; Dîb el-Cemel, *Hâşiyetü İbn-i Cemâa 'alâ Şerhi'l-Çârperdi li Şâfiyeti'bni'l-Hâcib hattâ bâbi'l-cem'i*, 433.

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 15/398; Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl eş-şülâşiyeti fi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 176.

tutarlı bulunmamıştır. Sibeveyhi, eserinde bu kurala uymayan pek çok örneğe yer vermiştir.⁴¹ Sözü edilen kurallara uymayan masdarların çokluğu ve bazı fiillerin birden çok masdar kalıbının kullanılıyor olması da bu kuralın genellenemeyeceğini göstermektedir. Ayrıca dilcilerin söz konusu probleme yönelik ortaya koydukları çözüm önerileri, meseleyi daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuş, çözüm önerileri bizzat problemin kendisinden daha karmaşık bir hal almıştır.

3.2. Anlama Dayalı Kural Koyma

Sülâsî mücerred fiillerin masdarlarını kıyasî bir çerçeveye oturtma faaliyetinden biri de anlama dayalı tasniftir. Bu çalışmada, anlama delâlet yönünden aralarında bağ kurulması mümkün olan fiiller gözlemlenmiştir. Anlam açısından bir yönüyle birbirine yakın olan fiillerin masdarının genellikle aynı vezinde geldiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak da aralarında anlam yakınlığı olan fiillerin masdarının kıyasen aynı kalıpta geldiği hükmüne varılmıştır.

Masdarların anlama göre tasnifinin biri zanaat ve meslekler ile egemenlik ve hükümler ifade eden kelimelerle ilgilidir. Anlam açısından tasnifi mümkün olan bu fiiller gruplandırılarak her biri için bir masdar formu tespit edilmiş, buradan hareketle de genel kurallara ulaşılmıştır. Buna göre, “الخَبَازَة/ fırıncılık”, “القَصَارَة/çamaşır yıkamacılık”, “الخِيَاطَة/terzilik”, ve “الإِمَارَة/krallık” gibi bir meslek grubunu ifade eden masdarlar ile “الخِلَافَة/halifelik”, “الإِمَارَة/emirlik”, “السِّيَاسَة/yönetim” ve “الْوَصَايَة/vâsilik” gibi egemenlik anlamını içeren masdarlar “فِعَالَة/fi ‘âlê” vezindedir.⁴² Düzensizlik, çalkantı ve kargaşa anlamını içeren masdarlar “خَفَقَانَ الْقَلْبِ/“ kalp çarpıntısı veya taşıkardi, “الغَيَّانُ” kaynama, fokurdama, “اللَّمَعَانُ” parıltı, ışıltı, “وَهَجَانُ النَّارِ” ise alev parıltısı demektir.⁴³ Sibeveyhi, “السَّحَابَاتُ/sapmak, vaz geçmek” ve “العَمَلَانُ/eğilmek, eğimli olmak” kelimeleri gibi düzensizlik ve çalkantı anlamı olmadığı halde bu kalıpta gelen masdarları kıyasa muhalif şâz olarak nitelendirmektedir. Onun ifadesine göre Halîl de aynı görüştedir.⁴⁴

Bedensel rahatsızlığı anlatan sülâsî mücerred fiillerin masdarlarının “فَعَلَ/fa ‘al” vezinde geldiği söylenmiştir. Panik, korku, kaygı, üzüntü ve stres gibi ruhsal rahatsızlığı ifade eden fiillerin madarı da bu kurala dahildir. “الْمَرَضُ/hastalık”, “السَّقَمُ/müzmin hastalık” ve “الْحَدَبُ/kamburluk” gibi kelimeler be-

⁴¹ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/6-11.

⁴² Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/11; Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâîku't-taşrif*, 140; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 4/405.

⁴³ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/14; Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâîku't-taşrif*, 140; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 4/405.

⁴⁴ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/15; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 4/406.

densel rahatsızlığa, “الْحَزَنَ/üzüntü”, “الْوَجَلَ/korku”, “الْقَلْقَ/kaygı” ve “الكَدْرَ/sıkıntı” gibi kelimeler ise ruhsal rahatsızlığa örnek olan masdarlardır.⁴⁵ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, hastalık, ilaç ve tedavi anlamı bulunan “الْقِيَاءَ/kusmuk”, “الْعُطَاسَ/aksırık”, ve “الصُّدَاعَ/baş ağrısı” gibi sağlıkla ilgili fiillerin masdarının “فُعَالٌ/fu‘âl” formunda geldiğini söylemiştir.⁴⁶ Sibeveyhi’ye göre ise söz konusu anlamları taşıyan fiillerin masdarının “فَاعِلٌ/fa‘al” vezninde gelmesi kıyasî bir kuraldır. Bu vezinde olmayanlar ise bu kuralın istisnası kabilindedir.⁴⁷ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib ise bu masdarların “فُعَالٌ/fu‘âl” vezninde gelmesinin esas olduğunu buna uymayanların ise kural dışı olduğunu düşünmektedir. Yine “الْحُمْرَةَ/kırmızılık”, “الْخُضْرَةَ/yeşillik” ve “الصُّفْرَةَ/sarıklık” gibi renk anlamını taşıyan masdarların “فُعْلَةٌ/fu‘letun” kalıbında gelmesi ile bir olay veya olgunun en uç noktasına eriştiğini ifade eden “الصَّرَامَ/katılık, tavizsizlik”, “الْحِصَادَ/bağbozumu” ve “الْجِدَادَ/ciddilik” gibi masdarların “فِعَالٌ/fi‘âl” vezninde gelmesi kıyasî olarak kabul edilmiştir. Ayrıca “الدُّعَاءَ/çağırma”, “الْبُكَاءَ/ağlamak” ve “الصُّرَاخَ/çığlık atmak” gibi sesle ilgili olan kelimelerin masdarının geldiği “فُعَالٌ/fu‘âl” kalıbı da kurallıdır.⁴⁸

Sülâsî mücerred fiillerin masdarının, anlamına göre bir kısım grupların oluşturulması mümkün olsa da buradan hareketle genel geçer kurallara ulaşılmamasının imkânı zor görünmektedir. Konulan her bir kurala uymayan ve şâz ya da istisnanın sınırlarını aşacak düzeyde çok fazla yapının varlığı bilinmektedir. Hem sözü edilen anlamlardan birini ifade ettiği halde bu kalıplardan gelmeyen hem de bu kalıplardan birinden geldiği halde kendisinde söz konusu anlamın bulunmadığı birçok sülâsî mücerred fiil masdarı vardır. Bunlara ilave olarak Arap dilinde birçok fiilin birden fazla masdar kalıbının bulunması da anlama göre kıyasî kalıp belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

3.3. Sesbirimlerin Dizimine Dayalı Kural Koyma

Fiilin mâzî ve muzâri kiplerindeki ses değişimi dikkate alınarak masdar kalıpları tespit edilmiştir. Fiiller, geçmiş zaman ve gelecek zaman kipinin orta harfindeki hareke değişimine göre 6 farklı gruba ayrılmış, her bir bâbdan gelen fiilin masdarının kaç değişik şekilde kullanıldığı belirlenmiştir. Söz konusu saptamanın, bir yönüyle kural koyma ve sınırlama olarak kabul edilmesi mümkün olsa da aslında burada da gayrikiyasîlik söz konusudur. Her bir bâbdan gelen fiillerin masdarının, tespit edilen kiplerden hangisine göre geleceğinin bilinmesine yönelik bir kural koymak mümkün değildir. Sesbirimlerinin dizimi hangi formasyonda olursa olsun sülâsî mücerred fiillerin

⁴⁵ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/17; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 4/407.

⁴⁶ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâîku't-taşrif*, 140, 141.

⁴⁷ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/10; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 4/404.

⁴⁸ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâîku't-taşrif*, 140, 141.

masdarının kullanılışı gerekçesizdir. Bâblarına göre sülâsî mücerred fiillerin kaç farklı masdar vezninin bulunduğu dilciler tarafından belirlenmiştir. Semâî masdarların bâblara göre dökümü tablo hâlinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Sülâsî Mücerred “فَعَلَ يَفْعُلُ” Bâbının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	تَفَعَّلَ	تَجَفَّفَ	جَفَّ يَجِفُّ	Kurumak
2	فَاعَلَةٌ	خَالِصَةٌ	خَلَصَ يَخْلُصُ	Saf, temiz, olmak
3	فَاعُولَةٌ	سَاكُونَةٌ	سَكَتَ يَسْكُتُ	Susmak, sakinleşmek
4	فَعَالٌ	زَوَالٌ	زَالَ يَزُولُ	Gitmek, yok olmak
5	فُعَالٌ	رِزَامٌ	رَزَمَ يَرْزُمُ	Bağlamak, bohçalamak
6	فَعَالٌ	قِرَانٌ	قَرَنَ يَقْرُنُ	Birleştirmek, bir araya getirmek
7	فَعَالَةٌ	دَلَالَةٌ	دَلَّ يَدُلُّ	Yol göstermek
8	فُعَالَةٌ	قُوَارَةٌ	قَارَ يَقْوَرُ	Yuvarlak delik açmak,
9	فَعَالَةٌ	قِيَادَةٌ	قَادَ يَقُودُ	Sevk etmek, yönetmek
10	فَعَالِيَةٌ	عَلَانِيَةٌ	عَلَنَ يَعْلُنُ	Belli etmek, açık aleni olmak
11	فَعَعَالٌ	عَعَالِيٌّ	عَعَلَ يَعْغُلُ	Artmak, haddi aşmak
12	فَعَلٌ	حَلَبٌ	حَلَبَ يَحْلَبُ	Süt sağmak
13	فَعَلٌ	لَهْوٌ	لَهَا يَلْهُوُ	Oynamak, eğlenmek
14	فَعَلٌ	خَنْقٌ	خَنَقَ يَخْنُقُ	Boğmak, göğsünü daraltmak
15	فُعَلٌ	سُوءٌ	سَاءَ يَسُوءُ	Kötü olmak
16	فَعَلٌ	بَلْوٌ	بَلَى يَبْلُوُ	Yıpranmak, eskimek
17	فَعِيلٌ	أَزِينٌ	أَزَى يَأْزِي	Kaymak, vızılı çıkarmak
18	فَعَلَانٌ	نَغْضَانٌ	نَغَضَ يَنْغِضُ	Oynamak
19	فُعَلَانٌ	عُدْوَانٌ	عَدَى يَعْدُوُ	Karşı olmak, düşmanlık yapmak
20	فَعَلَانٌ	هَجْرَانٌ	هَجَرَ يَهْجُرُ	Göçmek, ayrılmak
21	فَعَلَةٌ	قَالَةٌ	قَالَ يَقُولُ	Demek, söylemek
22	فَعَلَةٌ	نَظْرَةٌ	نَظَرَ يَنْظُرُ	Bakmak, görmek
23	فَعَلَةٌ	دَعْوَةٌ	دَعَا يَدْعُوُ	Çağırarak
24	فَعَلَةٌ	غُصْبَةٌ	غَصَّ يَغْصُ	Boğulmak, kalabalık etmek

25	فَعَلَةٌ	فَطْرَةٌ	فَطْرٌ يَفْطِرُ	Yaratmak, mizaç, yaratılış
26	فَعَلِيَّةٌ	زَهْوِيَّةٌ	زَهَا يَزْهُو	Büyüme
27	فُعْلَلٌ	سَوَّدٌ	سَادٌ يَسْوِدُ	Hâkim olmak
28	فُعْلَلٌ	حَوْلٌ	حَالَ يَحُولُ	Değişmek, dönüşmek
29	فَعْلَى	نَقْرَى	نَقَرَ يَنْقُرُ	Oymak, kakmak (ağaç vs.)
30	فَعْلُوتٌ	خَلْبُوتٌ	خَلَبٌ يَخْلُبُ	Kandırmak, hilekâr
31	فَعْلُوتِي	جَبْرُوتِي	جَبَرَ يَجْبِرُ	Gücü yetmek, zorbalık
32	فَعْلَى	دَعْوَى	دَعَا يَدْعُو	Çağırma
33	فَعْلَى	سَوَأَى	سَاءَ يَسْأُو	Kötü olmak
34	فَعْلَى	ذَكْرَى	ذَكَرَ يَذْكَرُ	Aklına gelmek
35	فَعْلِيَّةٌ	شَكَايَةٌ	شَكَا يَشْكُو	Şikâyet etmek
36	فَعْيَلَاءٌ	كَرَّاءٌ	كَرَّثَ يَكْرِثُ	Etkilemek, zor gelmek
37	فَعْيَلَى	خَطْبَى	خَطَبَ يَخْطُبُ	Evlenme teklif etmek
38	فَعْيَلَاءٌ	مَكِّيَّاءٌ	مَكَثَ يَمُكِّثُ	Oturmak, yaşamak
39	فُعُولٌ	عَلُو/عَلُوو	عَلَا يَعْلُو	Yükselmek
40	فُعُولَةٌ	جَمُودَةٌ	جَمَدٌ يَجْمُدُ	Katılaşma
41	فُعُولِيَّةٌ	حَرُورِيَّةٌ	حَرَّ يَحْرِ	Sıcak olmak, özgür bırakma
42	فُعُولِيَّةٌ	خُصُوصِيَّةٌ	خَصَّ يَخْصُصُ	Ayrı tutma, özel
43	فُعْيُولَةٌ	قَيْدُودَةٌ	قَادَ يَقُودُ	Komuta etme
44	فُعْيُولَةٌ	كَيْنُونَةٌ	كَانَ يَكُونُ	Olma
45	فُعُولِيَّةٌ	سَرْجُوجِيَّةٌ	سَرَحَ يَسْرَحُ	Saçı örme, üzüntülü
46	مَفَاعِلَةٌ	مَسَائِيَّةٌ	سَاءَ يَسْأُو	Kırma, bozulma
47	مَفْعَلٌ	مَدْخَلٌ	دَخَلَ يَدْخُلُ	Girme
48	مَفْعَلٌ	مَبْكَرٌ	بَكَرَ يَبْكَرُ	Erken yapma
49	مَفْعَلَةٌ	مَعْتَبَةٌ	عَتَبَ يَعْتَبُ	Sitem etme
50	مَفْعَلَةٌ	مُخْبِرَةٌ	خَبَرَ يَخْبِرُ	Tecrübe etme
51	مَفْعُولٌ	مَسْرُورٌ	سَرَّ يَسْرُرُ	Sevinme
52	مَفْعُولَةٌ	مَشْعُورَةٌ	شَعَرَ يَشْعُرُ	Hissetme, çatla
53	مَفْعَلِيَّةٌ	مَسَائِيَّةٌ	سَاءَ يَسْأُو	Kötü olmak
54	مَفْعَعِيلٌ	مَرْمَرِيرٌ	مَرَّ يَمْرُرُ	Geçme

Tablo 2: Sülâsî Mücerred “فَعَلَ يَفْعُلُ” Babının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	تَفَعَّلَ	تَبَيَّنَ	بَانَ يَبِينُ	Belirtmek
2	اِفْعَالَ	اِتَيَّنَ	اَتَى يَأْتِي	Gelmek
3	تَفَعَّلَ	تَوَمَّضَ	وَمَضَ يَمِضُ	Parlamak
4	تَفَعَّلَ	تَهَلَّكَ	هَلَكَ يَهْلِكُ	Yok olmak
5	تَفَعَّلَ	تَجَلَّهَ	جَلَّ يَجِلُّ	Yüce, ulu
6	تَفَعَّلَ	تَرَفَّقَ	قَرَنَ يَقْرُنُ	Birleştirmek, bitki
7	تَفَعَّلَ	تَهَلَّوْكَ	هَلَكَ يَهْلِكُ	Yok olmak
8	تَفَعَّلَ	تَهَلَّوْكَ	هَلَكَ يَهْلِكُ	Yok olmak
9	فَاعِلٌ	فَالَجَ	فَلَجَّ يَفْلُجُ	Ayırmak
10	فَاعِلَةٌ	عَافِيَةٌ	عَفِيَ يَعْفِي	Sağlıklı olmak
11	فَعَّالٌ	وَقَّارٌ	وَقَرَ يَقْرُ	Ağırbaşlı olmak
12	فَعَّالٌ	لَيَّانٌ	لَانَ يَلِينُ	Yumuşak olmak
13	فَعَّالٌ	كَذَّابٌ	كَذَّبَ يَكْذِبُ	Yalan söylemek
14	فَعَّالٌ	نُهَّاقٌ	نَهَقَ يَنْهَقُ	Zırlamak
15	فَعَّالٌ	نَكَاحٌ	نَكَحَ يَنْكَحُ	Evlenmek
16	فَعَّالَةٌ	حَرَّارَةٌ	حَرَّ يَحْرُ	Sıcak olmak
17	فَعَّالَةٌ	ظَلَامَةٌ	ظَلَمَ يَظْلِمُ	Zulmetmek
18	فَعَّالَةٌ	نَكَايَةٌ	نَكَى يَنْكِي	Zarar vermek
19	فَعَّلَ	سَرَقَ	سَرَقَ يَسْرِقُ	Çalmak
20	فَعَّلَ	كَذَّبَ	كَذَّبَ يَكْذِبُ	Yalan söylemek
21	فَعَّلَ	هَوَى	هَوَى يَهْوِي	Sevmek
22	فَعَّلَ	ظَلَمَ	ظَلَمَ يَظْلِمُ	Zulmetmek
23	فَعَّلَ	هُدًى	هُدًى يَهْدِي	Yol göstermek
24	فَعَّلَ	وَرْدٌ	وَرَدَ يَرِدُ	Gelmek, ağaç gül vermek
25	فَعَّلَانَ	خَفَّقَانَ	خَفَّقَ يَخْفِقُ	Çarpmak
26	فَعَّلَانَ	لَيَّانٌ	لَوَى يَلْوِي	Bükmek
27	فَعَّلَانَ	وَجْدَانَ	وَجَدَ يَجِدُ	Bulmak
28	فَعَّلَانَ	غُفْرَانَ	غَفَرَ يَغْفِرُ	Affetmek
29	فَعَّلَةَ	غَلْبَةَ	غَلَبَ يَغْلِبُ	Üstün gelmek

30	فَعَلَّةٌ	نَقَمَةٌ	نَقَمَ يَنْقُمُ	Ayıplamak
31	فَعَلَّةٌ	غَلْبَةٌ	غَلَبَ يَغْلِبُ	Yenmek
32	فَعَلَّةٌ	أَيْمَةٌ	أَمَّ يَيْمِمُ	Dul, eşsiz olmak
33	فَعَلَّةٌ	جَبَلَةٌ	جَبَلَ يَجْبِلُ	Yoğurmak, yaratmak
34	فَعَلَّةٌ	وَرَقَةٌ	وَرَقَ يَرِقُ	Ağaç yaprak vermek
35	فَعَلَّةٌ	كَسَوَةٌ	كَسَى يَكْسِي	Giydirmek
36	فَعَلَّلَ	عَوَاءٌ	عَوَى يَعْوِي	Ulumak
37	فَعْلَعَلَةٌ	عَشْمَشِمَةٌ	عَشِمَ يَعْشِمُ	Zulmetmek
38	فَعْلَعَلِيَّةٌ	عَشْمَشِمِيَّةٌ	عَشِمَ يَعْشِمُ	Zulmetmek
39	فَعْلَوْلَةٌ	حَيْنُونَةٌ	حَانَ يَحِينُ	Gelmek
40	فَعْلَوْلَةٌ	حَيْدَوَةٌ	حَادَ يَحِيدُ	Vazgeçmek
41	فَعْوَلِيَّةٌ	شَبْوَحِيَّةٌ	شَاخَ يَشِيخُ	Yaşlanmak
42	فَعْوَلِيَّةٌ	شَبِيخِيَّةٌ	شَاخَ يَشِيخُ	Yaşlanmak
43	فَعْوَلَةٌ	هَيْعَوَةٌ	هَاعَ يَهِيَعُ	Korkmak
44	فَعَلَّةٌ	غَلْبَةٌ	غَلَبَ يَغْلِبُ	Yenmek
45	فَعَلَّةٌ	غَلْبَةٌ	غَلَبَ يَغْلِبُ	Yenmek
46	فَعْلَى	غَلَى	غَلَبَ يَغْلِبُ	Yenmek
47	فَعْلَى	غَلَى	غَلَبَ يَغْلِبُ	Yenmek
48	فَعْلَى	تَقْوَى	تَقَى يَتَّقِي	Allah'tan korkma
49	فَعْلَى	رَجَعِي	رَجَعَ يَرْجِعُ	Geri dönmek
50	فَعُولٌ	وَقُودٌ	وَقَدَ يَقْدُ	Tutuşmak
51	فَعْوَلَةٌ	أَلْوَكَةٌ	أَلَّكَ يَأَلِّكُ	Elçilik yapmak
52	فَعُولٌ	جُلُوسٌ	جَلَسَ يَجْلِسُ	Oturmak
53	فَعْوَلَةٌ	فُتْوَةٌ	فَتَى يَفْتِي	Genç olmak
54	فَعِيلٌ	صَلِيلٌ	صَلَّ يَصِلُّ	Gürültülü çıkarmak
55	فَعِيلَةٌ	هَزِيمَةٌ	هَزَمَ يَهْزِمُ	Yenmek
56	فَعِيلَةٌ	وَفْهِيَّةٌ	وَفَهَ يَفْهِي	Kilisede çalışmak
57	فَعِيلِيَّةٌ	وَلِيدِيَّةٌ	وَلَدَ يَلِدُ	Doğmak
58	فَعِيلَى	خَلِيفَى	خَلَفَ يَخْلَفُ	Arkadan gelmek
59	فَعِيلَةٌ	طَرِيقَةٌ	طَرَقَ يَطْرُقُ	Çalmak, dövmek
60	فَعِيلِيَّةٌ	عَنْبِنِيَّةٌ	عَنَّ يَعْنُ	Gelmek, kısır erkek

61	فَعِيلِيَّةٌ	عَيْنِيَّةٌ	عَنْ يَعْنُ	Gelmek, kısır erkek
62	فُعَيْلِيٌّ	وُقَيْفِيٌّ	وَقَفَّ يَقِفُّ	Durmak
63	مَفْعَلٌ	مَفَرٌّ	فَرَّ يَفِرُّ	Kaçmak
64	مَفْعَلٌ	مَنْزِلٌ	نَزَلَ يَنْزِلُ	Yukarıdan inmek
65	مَفْعَلٌ	مَهْلِكٌ	هَلَكَ يَهْلِكُ	Yok olmak
66	مَفْعَلَةٌ	مَظْلَمَةٌ	ظَلَمَ يَظْلِمُ	Zulmetmek
67	مَفْعَلَةٌ	مَهْلِكَةٌ	هَلَكَ يَهْلِكُ	Yok olmak
68	مَفْعُولٌ	مَعْقُولٌ	عَقَلَ يَعْقِلُ	Anlamak

Tablo 3: Sülâsî Mücerred “فَعَلَّ يَفْعَلُ” Babının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	فَاعِلَةٌ	وَاقِعَةٌ	وَقَعَ يَقَعُ	Düşmek
2	تَفْعَالٌ	تَذَهَابٌ	ذَهَبَ يَذْهَبُ	Gitmek
3	تُعَلُّ	تُضَعُّ	وَضَعَ يَضَعُ	Koymak
4	فَعَالٌ	ضَالٌّ	ضَلَّ يَضِلُّ	Yanılmak
5	فُعَالٌ	مُزَاحٌ	مَزَحَ يَمْزِحُ	Şaka yapmak
6	فَعَالٌ	إِبَاءٌ	أَبَى يَأْبَى	Reddetmek
7	فَعَالَةٌ	شَفَاعَةٌ	شَفَعَ يَشْفَعُ	Aracılık etmek
8	فَعَالَةٌ	قِرَاءَةٌ	قَرَأَ يَقْرَأُ	Okumak
9	فَعَالِيٌّ	رَأْيَا	رَأَى يَرَى	Görmek
10	فَعَالَةٌ	كُسَاخَةٌ	كَسَحَ يَكْسَحُ	Süpürmek
11	فَعَلٌ	وَضَعٌ	وَضَعَ يَضَعُ	Atmak
12	فَعَلٌ	سِرْعٌ	سَرَعَ يَسْرَعُ	Çabuk olmak
13	فَعَلٌ	خُدَعٌ	خَدَعَ يَخْدَعُ	Aldatmak
14	فَعَلٌ	شُغْلٌ	شَغَلَ يَشْغَلُ	Meşgul etmek
15	فَعَلٌ	زُهْدٌ	زَهَدَ يَزْهَدُ	Vazgeçmek
16	فَعَلَةٌ	مَلَأَةٌ	مَلَأَ يَمْلَأُ	Dolu olmak
17	فَعْلَانٌ	لَمَعَانٌ	لَمَعَ يَلْمَعُ	Parlamak
18	فَعْلَانٌ	رَجْحَانٌ	رَجَحَ يَرْجَحُ	Tercih etmek
19	فَعْلِيٌّ	جَمَزِيٌّ	جَمَزَ يَجْمَزُ	Koşmak
20	فَعْلِيَّةٌ	بَلْهِنِيَّةٌ	بَلَهَ يَبْلَهُ	Ahmak olmak

21	فَعُولٌ	جَحُودٌ	جَحَدٌ يَجْحُدُ	Reddetmek
22	فَعُولَةٌ	كُلُوحَةٌ	كَلَحٌ يَكْلَحُ	Somurtmak, sırtıtmak
23	فَعِيلٌ	زَيْرٌ	زَارٌ يَزَارُ	Kükremek
24	فَعِيلٌ	صَيِيٌّ	صَايٌ يَصَيُّ	Ötmek
25	فَعِيلَةٌ	نَصِيحَةٌ	نَصَحٌ يَنْصَحُ	Öğüt vermek
26	مَفْعَالٌ	مَسْعَاةٌ	سَعَى يَسْعَى	Çabalamak
27	مَفْعَلٌ	مَرْعٌ	رَفَعٌ يَرْفَعُ	Kaldırmak
28	مَفْعَلَةٌ	مَنْفَعَةٌ	نَفَعٌ يَنْفَعُ	Yaramak

Tablo 4: Sülâsî Mücerred “فَعَلٌ يَفْعَلُ” Babının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	فَعَالٌ	سَمَاعٌ	سَمِعَ يَسْمَعُ	Dinlemek
2	فَعَالٌ	لُهَاتٌ	لَهَثَ يَلْهَثُ	Solumak
3	فَعَالٌ	عَرَارٌ	عَرَّ يَعُرُّ	Ayıplamak
4	فَعَالَةٌ	سَعَادَةٌ	سَعِدَ يَسْعَدُ	Mutlu olmak
5	فَعَالِينَ	كِرَاهِينَ	كَرِهَ يَكْرَهُ	Sevmemek
6	فَعَالِيَةٌ	غُلَامِيَةٌ	غَلِمَ يَغْلِمُ	Erkeksi, gençleşmek
7	فَعَالِيَةٌ	إِلَاهِيَةٌ	أَلِهَ يَأَلِهُ	Tanrılaşmak, İlah olmak
8	فَعَالِيَةٌ	طَبَانِيَةٌ	طَبِنَ يَطْبِنُ	Bilip anlamak
9	فَعَلٌ	طَمَعٌ	طَمِعَ يَطْمَعُ	Aç gözlü olmak
10	فَعَلٌ	لَعِبٌ	لَعِبَ يَلْعَبُ	Oynamak
11	فَعَلٌ	فَهْمٌ	فَهِمَ يَفْهَمُ	Anlamak
12	فَعَلٌ	شَرِبٌ	شَرِبَ يَشْرَبُ	İçmek
13	فَعَلٌ	رَضِيٌّ	رَضِيَ يَرْضَى	Beğenmek
14	فَعَلٌ	حَفْدٌ	حَفَدَ يَحْفَدُ	Kin tutmak
15	فَعَلَاءٌ	رَغِيَاءٌ	رَغِبَ يَرْغَبُ	İstemek
16	فَعَلَاءٌ	رَغِيَاءٌ	رَغِبَ يَرْغَبُ	İstemek
17	فَعَلَانٌ	مَرْحَانٌ	مَرِحَ يَمْرَحُ	Çok sevinmek
18	فَعَلَانٌ	خَسِرَانٌ	خَسِرَ يَخْسِرُ	Zarar etmek
19	فَعَلَانِيَةٌ	أَلِهَانِيَةٌ	أَلِهَ يَأَلِهُ	Tanrılaşmak, İlah olmak
20	فَعَلَانِيَةٌ	رَهْبَانِيَةٌ	رَهَبَ يَرْهَبُ	Ruhban olmak

21	فَعْلَان	نَسِيَان	نَسِيَ يَنْسِي	Unutmak
22	فَعْلَانَةٌ	لَقِيَانَةٌ	لَقِيَ يَلْقَى	Karşılaşmak
23	فَعْلَةٌ	رَهْبَةٌ	رَهَبَ يَرْهَبُ	Korkmak
24	فَعْلَةٌ	رَحْمَةٌ	رَحِمَ يَرْحَمُ	Acımak
25	فَعْلَةٌ	فُطْنَةٌ	فَطَنَ يَفْطِنُ	Zeki olmak
26	فَعْلَةٌ	إِرْبَةٌ	أَرَبَ يَأْرِبُ	Becerikli olmak
27	فَعْلَةٌ	خُحْمَةٌ	خُحِمَ يَتَخَمُ	Hazımsızlık çekmek
28	فَعْلَةٌ	رَقِيَّةٌ	رَفِيَ يَرْفِي	Efsunlamak
29	فَعْلَةٌ	إِمْرَةٌ	أَمَرَ يَأْمُرُ	Mal vs. çoğalmak
30	فَعِيلَةٌ	قَسِيْسَةٌ	قَسَّ يَقْسُ	İstemek, keşişlik
31	فَعِيلٌ	عَجِيْلٌ	عَجَلَ يَعْجَلُ	Acele etmek
32	فُعْلُلٌ	أَوِيٌّ	أَوَى يَأْوِي	Barındırmak
33	فَعْلُوْتُ	رَهْبُوْتُ	رَهَبَ يَرْهَبُ	Korkutmak
34	فَعْلُوْتُ	رَحْمُوْتُ	رَحِمَ يَرْحَمُ	Acımak
35	فَعِيلَةٌ	حَمِيَّةٌ	حَمِيَ يَحْمِي	Gayretli olmak
36	فَعْلِيَّةٌ	سَخْرِيَّةٌ	سَخَرَ يَسْخَرُ	Alay etmek
37	فَعْلِيًّا	سَخْرِيًّا	سَخَرَ يَسْخَرُ	Alay etmek
38	فَعْلِيٌّ	سَخْرِيٌّ	سَخَرَ يَسْخَرُ	Alay etmek
39	فَعْلِيَّةٌ	سَخْرِيَّةٌ	سَخَرَ يَسْخَرُ	Alay etmek
40	فَعْلِيَّةٌ	أَنْسِيَّةٌ	أَنْسَ يَأْنَسُ	Alışmak
41	فُعُولٌ	قَبُولٌ	قَبِلَ يَقْبَلُ	Kabul etmek
42	فُعُولٌ	لَقِيٌّ/لَقُوِيٌّ	لَقِيَ يَلْقَى	Karşılaşmak
43	فُعُولٌ	قَدُومٌ	قَدِمَ يَقْدُمُ	Yoldan gelmek
44	فَعِيلٌ	شَمِيمٌ	شَمَّ يَشْمُ	Koklamak
45	مَفْعَلٌ	مَعْشَقٌ	عَشِقَ يَعْشُقُ	Sevdalanmak
46	مَفْعَلٌ	مَوْثِقٌ	وَثَقَ يَوْثِقُ	Güvenmek
47	مَفْعَلَةٌ	مَوْدَةٌ	وَدَّ يُوَدُّ	Sevmek, dostluk kurmak
48	مَفْعَلَةٌ	مَحْمَدَةٌ	حَمِدَ يَحْمَدُ	Övmek, övgü
49	تَعَلٌ	تَخَذٌ	تَخَذَ يَتَخَذُ	Almak
50	تَعَلٌ	تَخَذٌ	تَخَذَ يَتَخَذُ	Almak

Tablo 5: Sülâsî Mücerred “فَعَلَ يَفْعُلُ” Babının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	فَعَالٌ	جَمَالٌ	جَمَلٌ يَجْمَلُ	Güzel olmak
2	فَعَالَةٌ	وَحَامَةٌ	وَحْمٌ يَحْمُ	Sonu kötü olmak
3	فُعَالَةٌ	فُضَالَةٌ	فَضْلٌ يَفْضُلُ	Faziletli olmak,
4	فَعْلٌ	جَلْدٌ	جَلْدٌ يَجْلُدُ	Kuvvetli olmak
5	فُعْلٌ	حُسْنٌ	حَسَنٌ يَحْسِنُ	Güzel olmak
6	فَعْلٌ	صَغْرٌ	صَغْرٌ يَصْغُرُ	Küçük olmak
7	فَعْلَةٌ	عِظْمَةٌ	عِظْمٌ يَعْظُمُ	Yüce olmak
8	فَعْلَةٌ	كَثْرَةٌ	كَثْرٌ يَكْثُرُ	Artmak
9	فَعْلَةٌ	هَجْنَةٌ	هَجْنٌ يَهْجُنُ	Melez olmak
10	فَعْلَةٌ	فُطْنَةٌ	فُطْنٌ يَفْطُنُ	Zeki olmak
11	فُعْلِيَّةٌ	رَفْهِيَّةٌ	رَفْهٌ يَرْفَهُ	Bolluk içinde olmak
12	فُعْلِيَاءٌ	كِبْرِيَاءٌ	كِبْرٌ يَكْبُرُ	Büyük olmak
13	فُعْلِيٌّ	كَثِيرِيٌّ	كَثْرٌ يَكْثُرُ	Artmak
14	فَعُولٌ	وَضُوءٌ	وَضُوءٌ يَوْضُؤُ	Arı olmak
15	فَعُولٌ	خُلُوقٌ	خُلُقٌ يَخْلُقُ	Eskimek
16	فَعُولَةٌ	ضَوْوَةٌ	ضَوْوَةٌ يَضْوُؤُ	Az olmak
17	مَفْعَلٌ	مَيْسِرٌ	مَيْسِرٌ يَمَيْسِرُ	Önemsiz olmak

Tablo 6: Sülâsî Mücerred “فَعَلَ يَفْعُلُ” Babının Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Örnek Masdar	Mâzi ve Muzâri Kalıbı	Masdar Anlamı
1	فَعْلَانٌ	حَسْبَانٌ	حَسْبٌ يَحْسِبُ	Sanmak
2	فَعْلَانٌ	حَسْبَانٌ	حَسْبٌ يَحْسِبُ	Sanmak
3	تُعَالٌ	تُرَاثٌ	وَرَثٌ يَرِثُ	Miras kalmak, miras
4	مَفْعَالٌ	مِيرَاثٌ	وَرَثٌ يَرِثُ	Miras kalmak, miras

Semâî masdarların karşılaştırması yapıldığında bâblara göre dağılımı aşağıdaki şekildedir.

Tablo 7: Semâî Masdar Kalıplarının Bâblara Göre Dağılımı

Sıra	Masdar Kalıbı	فَعَلَ يَفْعُلُ	فَعَّلَ يَفْعِلُ	فَعَّلَلَ يَفْعِلِلُ	فَعَّلَلَّ يَفْعِلِلُّ	فَعَّلَّلَّ يَفْعِلِلِّلُّ	فَعَّلَّلَّلَّ يَفْعِلِلِّلِّلُّ
1	فَعْلَانُ	x	x	x	x		x
2	فَعَالٌ	x	x	x	x	x	
3	فَعَالَةٌ	x	x	x	x	x	
4	فَعُلٌ	x	x	x	x	x	
5	فَعَلَةٌ	x	x	x	x	x	
6	فَعُولٌ	x	x	x	x	x	
7	فَعْلَانٌ	x	x		x		x
8	فَعَلَةٌ	x	x		x	x	
9	فَعَلَةٌ	x	x		x	x	
10	فَعَلَةٌ	x	x		x	x	
11	فَعَلٌ	x	x		x	x	
12	فَعَالَةٌ	x	x	x		x	
13	فَعُولَةٌ	x	x	x		x	
14	فَعَالٌ	x	x	x	x		
15	فَعَالٌ	x	x	x	x		
16	فَعَلٌ	x	x	x	x		
17	فَعْلَانٌ	x	x	x	x		
18	فَعِيلٌ	x	x	x	x		
19	فَعِيلَةٌ	x	x	x	x		
20	مَفْعَلٌ	x	x	x	x		
21	فَعَلٌ			x	x	x	
22	فَعُولٌ		x		x	x	
23	مَفْعَلَةٌ	x		x	x		
24	فَعَلٌ	x	x		x		
25	فَعَلٌ	x	x		x		
26	فَعَلَةٌ	x	x		x		
27	مَفْعَلٌ	x	x		x		
28	تَفْعَالٌ	x	x	x			
29	فَاعِلَةٌ	x	x	x			

30	فَعَالَةٌ	x	x	x			
31	فَعْلَنِيَّةٌ			x		x	
32	مَفْعَلٌ		x			x	
33	فَعِيلَةٌ		x		x		
34	فَعِيلِيٌّ		x		x		
35	فَعْلٌ		x		x		
36	مَفْعَلَةٌ		x		x		
37	فَعْلَوْتِي	x			x		
38	فَعَالِيَّةٌ	x			x		
39	فَعْلَوْتُ	x			x		
40	فَعَلِيٌّ	x		x			
41	فَعَلِيٌّ	x	x				
42	فَعَلِيٌّ	x	x				
43	فَعِيلِيٌّ	x	x				
44	مَفْعَلَةٌ	x	x				
45	مَفْعُولٌ	x	x				
46	فَاعُولَةٌ	x					
47	فَعَالِيٌّ	x					
48	فَعْلَلٌ	x					
49	فَعْلَلٌ	x					
50	فَعْلُولِيَّةٌ	x					
51	فِيْعَلُولَةٌ	x					
52	فِيْعَلُولَةٌ	x					
53	فَعْلُولِيَّةٌ	x					
54	فَعْلُولِيَّةٌ	x					
55	فَعَلِيٌّ	x					
56	فَعْلَبِيَّةٌ	x					
57	مَفْعَلِيَّةٌ	x					
58	فَعِيلَاءٌ	x					
59	مَفْعُولَةٌ	x					
60	مَفَاعَلَةٌ	x					

61	فَعَّعِيلٌ	x				
62	فَعَّيْلَاءٌ	x				
63	تَفَعَّالٌ		x			
64	إِفْعَالٌ		x			
65	تَفَعَّلَةٌ		x			
66	تَفَعَّلَةٌ		x			
67	تَفَعُّوْلٌ		x			
68	تَفَعُّوْلٌ		x			
69	تَفَعَّلَةٌ		x			
70	فَاعِلٌ		x			
71	فَعَّالٌ		x			
72	فَعَّالٌ		x			
73	فَعَّلَانٌ		x			
74	فَعَّلَةٌ		x			
75	فَعَّلَةٌ		x			
76	فَعَّلَةٌ		x			
77	فَعَّلَةٌ		x			
78	فَعَّلَى		x			
79	فَعَّلَى		x			
80	فَعَّلَلٌ		x			
81	فَعَّلَلَةٌ		x			
82	فَعَّلَلِيَّةٌ		x			
83	فَعَّلُولَةٌ		x			
84	فَعَّلُولِيَّةٌ		x			
85	فَعَّلُولَةٌ		x			
86	فَعَّلُولِيَّةٌ		x			
87	فَعَّلِيَّةٌ		x			
88	فَعَّلِيَّةٌ		x			
89	فَعَّلُولَةٌ		x			
90	فَعَّلِيَّةٌ		x			
91	فَعَّلُولَةٌ		x			

92	فَعِيلِيَّةٌ		x				
93	تَعَلَّ			x			
94	فَعَالِيٌّ			x			
95	فَعَلٌ			x			
96	فُعُلٌ			x			
97	فَعِيلٌ			x			
98	مَفْعَالٌ			x			
99	فَعَالِيَّةٌ				x		
100	فَعَالِيَّةٌ				x		
101	فَعَالِينَ				x		
102	فَعْلَانَةٌ				x		
103	فَعْلَانِيَّةٌ				x		
104	فُعْلَانِيَّةٌ				x		
105	فَعْلَاءٌ				x		
106	فُعْلَاءٌ				x		
107	فُعْلَةٌ				x		
108	فَعْلَةٌ				x		
109	فُعُلٌّ				x		
110	فَعْلِيَّةٌ				x		
111	فَعْلِيٌّ				x		
112	فَعْلِيًّا				x		
113	فُعْلِيَّةٌ				x		
114	فُعُولٌ				x		
115	تَعَلَّ				x		
116	تَعَلَّ				x		
117	فَعْلِيَاءٌ					x	
118	فَعِيلِيٌّ					x	
119	تُعَالٌ						x
120	مَفْعَالٌ						x

4. SEMÂÎ MASDAR KALIPLARI

Arapça'da sesbirimlerin eklenmesinde aynı dizgesel özelliğe sahip olmayan kuralsız masdarların bilinmesi önemli bir problemdir. Bu sorun, bütün fiillerin masdar kiplerinin tek tek öğrenilmesini gerektirmektedir. Ama asıl problem her bir fiilin masdarının Araplar tarafından nasıl kullanıldığının belirlenmesinde kendini göstermektedir. Dil kurallarının tespit ve ispatına yönelik çalışmaların yapıldığı ilk dönemlerde dilciler bu konuyla da ilgilenmişlerdir. Kuşkusuz bu konudaki çalışmalar gözlem ve betimlemeye dayanmaktadır. Arap dilinin söz varlığının belirlenmesi çalışmaları kapsamında, semâî masdarların tespiti iki açıdan ele alınmıştır. Bunlardan biri kelime derleme faaliyetiyle beraber yürüyen, her bir fiilin masdarının nasıl kullanıldığının tespitidir. Diğeri ise masdarların kaç değişik şekilde kullanıldığının belirlenmesi ve kuralsız masdar vezinlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Üç harfli fiillerin masdar kalıplarını sayarak eserinde yer veren ilk dilci Sîbeveyhi'dir. Daha sonra *el-Kitâb* üzerinden yapılan sayımlarda Sîbeveyhi'nin eserinde 32 farklı semâî masdar kalıbına yer verdiği tespit edilmiştir.⁴⁹

Semâî masdarlar konusunda Sîbeveyhi'den sonra yapılan önemli çalışmalardan biri Ebü'l-Kâsım el-Müeddibe aittir.⁵⁰ Onun 4./10. yüzyılda semâî masdarların 49 değişik vezinde geldiğini tespit etmesi çalışmasının önemini ortaya koymaktadır. Bunlardan 29 kalıp Sîbeveyhi ile ortaktır. 20 kalıp Sîbeveyhi'den farklı olup, onun zikrettiği 3 kalıp ise Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in tespitinde yer almamaktadır. Müellif bu çalışmasıyla daha o tarihte, bu konuda önemli bir açığı kapatmıştır. Ancak semâî masdarlarla ilgili daha sonra yapılan sayımlarda onun ismine yer verilmemiştir. Bu durum muhtemelen dilcilerin, müellifin eserinin varlığından haberdar olmamalarından kaynaklanmıştır. Onun eserinin, bir şekilde literatürdeki yerini zamanında alamaması, ihtiva ettiği kıymetli bilgilerin Arap dilinin temel kaynaklarında yer almasını geciktirmiştir. Aksi halde onun, semâî masdar meselesinde olduğu gibi birçok dilsel konularda önemli bilgileri ve özgün yorumları barındıran eserinden dilcilerin istifade etmemeleri düşünülemez. Tespit edilebildiği kadarıyla *Değâîku't-taşrîf*, modern döneme kadar yapılan çalışmalardan masdar konusunda zengin içeriğe sahip eserlerin başında gelmektedir.

Semâî masdarlar konusunda en kapsamlı çalışmayı yapan İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkî kendi sayımında *el-Kitâb*'da geçen bütün masdar kalıplarını zikret-

⁴⁹ Bedrüddin el-Aynî, *Melâhu'l-ervâh fî şerhi Merâhi'l-ervâh*, thk. Abdüsettar Cevâd (Irak: Mecelletü'l-Mevrid, 1975), 208.

⁵⁰ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, *Değâîku't-taşrîf*, 60.

mesine rağmen,⁵¹ Ebü'l-Kâsım el-Müeddib tarafından tespit edilen *el-Kitâb*'da bulunmayan 8 adet masdar kalıbına eserinde yer vermemiştir. Bu durum onun, *Değâiku't-taşrif*'i görmediği şeklinde yorumlanabilir. İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249) ise Sibeveyhi'nin tespitlerine iki kalıp daha ekleyerek semâî masdar kalıplarının 34 olduğunu ifade etmiştir.⁵²

Modern dönem dilcilerinden Mansûr Hüseyin Alî el-Ömer'in klasik dönemde yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre semâî masdar kalıplarının sayısı 34'ü geçmediğine⁵³ dair görüşünü doğru kabul etmek mümkün değildir. Onun bu beyanından klasik dönemde semâî masdarlar konusunda önemli çalışmalara imza atan Ebü'l-Kâsım el-Müeddib ve İbnü'l-Kattâ'ı ihmal ettiği görülmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla semâî masdar kalıplarının sayısının tespiti konusunda en önemli çalışma bu iki dilciye aittir.

Modern dönemin bir başka dilcisi Âmine Sâlih, yapmış olduğu çalışmada, 48 adet semâî masdar vezninin varlığını tespit eden ve klasik ve modern dönemde bu konuda en yüksek sayıya ulaştığı kabul edilen W. Wright'ın (ö. 1889) çalışmasını eksik bulmuştur. Kendi yapmış olduğu sayımda semâî masdar kalıplarının sayısını 67'ye çıkarmaktadır.⁵⁴ Semâî masdar kalıpları konusunda geçmişte yapılan çalışmaları eksik ve kapsayıcılıktan uzak bularak bu konudaki boşluğu doldurma iddiasıyla eserini hazırlayan Âmine Sâlih'in de hedefine ulaştığı söylenemez. Eserinde, kendisinden önce bu konuda önemli çalışma yapan iki dilcinin tespitlerine yer vermemesi önemli bir eksikliktir. Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in tespitinde yer alan 7 adet masdar kalıbı ile İbnü'l-Kattâ'ın zikrettiği 34 adet masdar vezni Âmine Sâlih'in çalışmasında yer almamaktadır. Âmine Sâlih, Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in bilinen tek eseri olan *Değâiku't-taşrif*'ine birkaç yerde atıfta bulunmasına rağmen semâî masdar vezinleri hususunda onu referans almamıştır. Ayrıca İbnü'l-Kattâ'ın, *Ebnîyetü'l-esmâ' ve'l-ef'âl ve'l-meşâdir*'i de onun kaynakları arasında yerini alamamıştır.

Bu çalışmada semâî masdarla ilgili daha önce yapılan tespitler karşılaştırılmıştır. Buna göre, bugüne kadar yapılan çalışmalarda semâî mücerred fiillere ait toplam 120 farklı semâî masdar kalıbının belirlendiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda semâî masdar kalıpları konusunda önemli çalışmalar yapan dilcilerin tespitlerine karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

⁵¹ İbnü'l-Kattâ, *Ebnîyetü'l-esmâ' ve'l-ef'âl ve'l-meşâdir*, 370.

⁵² İbnü'l-Hâcib, *eş-Şâfiye fi 'ilmi't-taşrif*, 26; Esterâbâdi, *Şerhuş-Şâfiye*, 1/151; Dib el-Cemel, *Hâşiyetü İbn-i Cemâ' alâ Şerhi'l-Cârperdi li Şâfiyeti'bnî'l-Hâcib hattâ bâbî'l-cem'*, 429.

⁵³ Mansûr Hüseyin Ali Ömer, *Cevâ nibü't-tefkîriş-şarfi 'inde İbnî'l-Müeddib* (Ürdün: Yermük Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb Kısmı'l-Lugati'l-Arabiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 36.

⁵⁴ Sâlih, *Maşâdiru'l-ef'âl eş-sülâşiyeti fi'l-lugati'l-Arabiyye*, 219.

Tablo 8: Sibeveyhi, Ebü'l-Kâsım el-Müeddib, İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkîlî, İbnü'l-Hâcib, William Wright ve Âmine Sâlih'in Tespit Ettiği Sülâsî Mücerred Fiillerin Semâî Masdar Kalıpları

Sıra	Masdar Kalıbı	Sibeveyhi	Ebü'l-Kâsım el-Müeddib	İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkîlî	İbnü'l-Hâcib	William Wright	Âmine Sâlih	Toplam
1	فَعَال	x	x	x	x	x	x	29
2	فَعَال	x	x	x	x	x	x	
3	فَعَال	x	x	x	x	x	x	
4	فَعَالَة	x	x	x	x	x	x	
5	فَعَالَة	x	x	x	x	x	x	
6	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
7	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
8	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
9	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
10	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
11	فَعَل	x	x	x	x	x	x	
12	فَعْلَان	x	x	x	x	x	x	
13	فَعْلَان	x	x	x	x	x	x	
14	فَعْلَان	x	x	x	x	x	x	
15	فَعْلَة	x	x	x	x	x	x	
16	فَعْلَة	x	x	x	x	x	x	
17	فَعْلَة	x	x	x	x	x	x	
18	فَعْلَة	x	x	x	x	x	x	
19	فَعْلَة	x	x	x	x	x	x	
20	فَعْلَى	x	x	x	x	x	x	
21	فَعْلَى	x	x	x	x	x	x	
22	فَعْلَى	x	x	x	x	x	x	
23	فَعُول	x	x	x	x	x	x	
24	فَعُول	x	x	x	x	x	x	
25	فَعُولَة	x	x	x	x	x	x	
26	فَعِيل	x	x	x	x	x	x	
27	مَفْعَل	x	x	x	x	x	x	
28	مَفْعَل	x	x	x	x	x	x	
29	مَفْعَلَة	x	x	x	x	x	x	
30	فَعَالَة		x	x	x	x	x	
31	فَعَالِيَة		x	x	x	x	x	

32	فَعَلَ		X	X		X	X	4
33	فَعِيلَةٌ		X	X		X	X	
34	مَفْعُولَةٌ		X	X		X	X	
35	مَفْعُولَةٌ		X	X		X	X	
36	تَفَعَّلَ		X	X			X	12
37	فَاعِلَةٌ		X	X			X	
38	فَعْلِيَّةٌ		X	X			X	
39	مَفْعُولٌ		X	X			X	
40	فَعْلِيٌّ		X			X	X	
41	فَعْلٌ	X		X	X			
42	فَعْلَانٌ			X		X	X	
43	فَعْلَوْتُ			X		X	X	
44	فَعْلَوِيَّةٌ			X		X	X	
45	فَعْلَوِيَّةٌ			X		X	X	
46	مَفْعُولٌ			X		X	X	
47	مَفْعَالٌ	X			X		X	
48	فَعَّالٌ	X			X			16
49	تَفَعَّلَ			X			X	
50	تَفَعَّلَةٌ			X			X	
51	تَفَعَّلَةٌ			X			X	
52	تَفَعَّلٌ			X			X	
53	فَعْلَانَةٌ			X			X	
54	فَعْلِيَاءٌ			X			X	
55	فَعْلَوِيَّةٌ			X			X	
56	فَعِيلٌ			X			X	
57	مَفْعُولَةٌ			X			X	
58	فَعْلَاءٌ			X		X		
59	فَعْلَةٌ			X		X		
60	فَعْلَوْتِي			X		X		
61	فَعْلِيٌّ			X		X		
62	فَعَّلِلٌ	X	X					
63	فَعِيلِيٌّ	X	X					
64	إِفْعَالٌ	X						
65	فَاعِلٌ	X						
66	فَعْلٌ	X						
67	فَعَّلِلٌ	X						
68	فَعَّلِلٌ	X						
69	فَعْلُولَةٌ	X						

70	مَفْعَلَةٌ		x				
71	تَفْعُولٌ			x			
72	فَاعُولَةٌ			x			
73	فَعَالٌ			x			
74	فَعَالِيٌّ			x			
75	فَعَالِيَّةٌ			x			
76	فَعَالِيَّةٌ			x			
77	فَعَالِيْنَ			x			
78	فَعْمَعِيلٌ			x			
79	فَعْلَانِيَّةٌ			x			
80	فَعْلَانِيَّةٌ			x			
81	فَعْلَةٌ			x			
82	فَعْلَةٌ			x			
83	فَعْلَةٌ			x			
84	فَعْلَةٌ			x			
85	فَعْلَعْلَةٌ			x			
86	فَعْلَعْلِيَّةٌ			x			
87	فَعْلَلِيٌّ			x			
88	فَعْلَنِيَّةٌ			x			
89	فَعْلُولَةٌ			x			
90	فَعْلُولَةٌ			x			
91	فَعْلُولِيَّةٌ			x			
92	فَعْلِيٌّ			x			
93	فَعْلِيٌّ			x			
94	فَعْلِنَا			x			
95	فَعْلِنَةٌ			x			
96	فَعْلِنَةٌ			x			
97	فَعْلِنَةٌ			x			
98	فَعُولٌ			x			
99	فَعُولَةٌ			x			
100	فَعُولِيٌّ			x			
101	فَعِيلَاءٌ			x			
102	فَعِيلِيَّةٌ			x			
103	فَعِيلِيَّةٌ			x			
104	فَعِيلُولَةٌ			x			
105	فَعِيلِيَّةٌ			x			
106	فَعِيلَاءٌ					x	
107	فَعْلَةٌ					x	
108	فَعُولَةٌ					x	
109	تَعَالٌ						x
110	تَعَالٌ						x
111	تَعَالٌ						x
112	تَعَالِيٌّ						x
113	تَفْعَلَةٌ						x

114	فَعَالٍ						x	
115	فَعِيلَاءَ						x	
116	فَعِيلِي						x	
117	فِيعُولَةٌ						x	
118	فِيعُولِيَّةٌ						x	
119	مِفَاعِلَةٌ						x	
120	مِفْعَالٌ						x	
Toplam		32	49	95	34	48	67	120

Semâî masdar konusunda araştırma yapan ve yukarıdaki tabloda yer verilen müellifler, 29 masdar kalıbında hemfikirdir. Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in tespit ettiği 7 kalıp, İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkîlî'nin tespitinde geçen 34 kalıp, William Wright'ın tespitindeki 3 masdar kalıbı, ile Âmine Sâlih'in tespitinde yer alan 12 masdar kalıbı yalnız söz konusu müelliflerde geçmektedir.

SONUÇ

Bir dildeki kelimelerin kökeninin, ortaya çıkış zamanının, yapı ve anlam yönünden geçirdiği evrelerin bilinmesinde masdarların önemli bir fonksiyonu vardır. Arap dilinde masdarları gösteren belli bir ek yoktur. Masdarlar, kelimededen kelimeye değişiklik gösteren bir kısım formülasyondan oluşan dizgelerden meydana gelir. Bu masdar biçimlerinin bir kısmı düzenli, önemli bir bölümü ise düzensizdir. Kuralsız olanlar, harf sayısı bakımından en küçük yapıda olan sülâsî mücerred fiillerin masdarları olup “semâî” kavramı ile anlatılır. Arap dilinde semâî masdarların tespiti biçimbilimin önemli konularından birini oluşturur. Dilciler erken dönemden itibaren semâî masdarların kaç değişik şekilde eklendiğini belirlemeye çalışmışlardır. Semâî masdar vezinlerinin tespiti meselesi, Arap dilinin bütün söz varlığının incelenmesini zorunlu kılan bir faaliyet olması sebebiyle kesin sonuca ulaştığını söylemek henüz mümkün değildir. Ancak gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda bu konuda önemli bir birikim elde edilmiştir.

Semâî masdarlar meselesinin biri her bir sülâsî mücerred fiilin masdarının belirlenmesi diğeri, bu fiillerin masdarlarının genel geçer bir kurala oturtmanın imkânı olmak üzere iki temel problem alanı vardır. Yapılan çalışmalar neticesinde bir kısım dilciler, sülâsî mücerred fiillerden bazılarının masdarının kıyasî olduğunu savunmuş, ancak bütün sülâsî fiillerin masdarının semâî olduğu görüşü daha yaygın olarak kabul görmüştür. Kıyasî olduğunu iddia eden dilcilerin söz konusu problemin çözümüne dair ortaya attıkları öneriler, meseleyi daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuş, çözüm önerileri bizzat problemin kendisinden daha karmaşık bir hal almıştır. Sülâsî mücerred fiillerin masdarlarının anlamına göre, bir kısım gruplar oluşturularak

masdar kalıplarının belirlenmesi mümkün olsa da buradan hareketle genel geçer kurallara ulaşılmasının imkânı zor görünmektedir. Konulan her bir kurala uymayan ve şâz ya da istisnanın sınırlarını aşacak düzeyde fazla yapının varlığı bilinmektedir. Hem sözü edilen anlamlardan birini ifade ettiği halde bu kalıplardan gelmeyen hem de bu kalıplardan birinden geldiği halde kendisinde söz konusu anlamın bulunmadığı birçok sülâsî mücerred fiil masdarı vardır. Bunlara ilave olarak Arap dilinde birçok fiilin birden fazla masdar kalıbının bulunması da kıyasî kalıp belirlemeyi zorlaştırmaktadır.

Dilciler, dil kurallarının tespit ve ispatına yönelik çalışmaların başladığı ilk dönemlerden itibaren, Arap dilinde semâî masdar problemiyle ilgilenmiştir. Bu sorun, bütün fiillerin masdar kiplerinin tek tek öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Ama asıl problem, her bir fiilin masdarının Araplar tarafından nasıl kullanıldığıнын belirlenmesinde kendini göstermektedir. Semâî masdarların kaç farklı biçimde kullanıldığıнын belirlenmesi ve kuralsız masdar vezinlerinin ortaya çıkarılması da meselenin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Üç harfli fiillerin masdar kalıplarını sayımı Sibeveyhi ile başlamıştır. Onun, eserinde yer verdiği 32 farklı semâî masdar kalıbına sonra gelen dilciler tarafından ilaveler yapılmıştır. Şu ana kadar yapılan çalışmalarda bu sayı 95'e kadar çıkmıştır.

Arap dilinde semâî masdar olgusunun ele alındığı bu incelemede daha önceki çalışmalarda ortaya konan bulgular ışığında bu konuya katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bazı çalışmalarda görülen anakronik tutum dikkati çekmektedir. Bu çerçevede, klasik dönemde yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre semâî masdar kalıplarının sayısının 34'ü geçmediğine dair değerlendirmenin gerçeği yansıtmadığı tespit edilmiştir. Bu kanaatte olan kimselerin Ebü'l-Kâsım el-Müeddib ve İbnü'l-Kattâ'ın semâî masdarların sayısıyla ilgili çalışmalarını ihmal ettiği görülmektedir. Yine bu çalışmada W. Wright'ın klasik ve modern dönemde semâî masdar vezinleri konusunda en yüksek sayıya ulaştığına ilişkin yaygın kanaatin doğru olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 4./10. yüzyılda yaşayan Ebü'l-Kâsım el-Müeddib ile 6./12. yüzyıl dilcilerinden İbnü'l-Kattâ'ın tespitleri W. Wright'tan daha ileri düzeydedir. Semâî masdar kalıpları konusunda geçmişte yapılan çalışmaları eksik ve kapsayıcılıktan uzak bularak bu konudaki boşluğu doldurma iddiasıyla eserini hazırlayan Âmine Sâlih'in de kendisinden önceki çalışmaları aşamadığı saptanmıştır. Onun eserinde, kendisinden önce bu konuda önemli çalışma yapan iki dilcinin tespitlerine yer vermemesi önemli bir eksiklik-tir. Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in tespitinde yer alan 7 adet masdar kalıbı ile İbnü'l-Kattâ'ın zikrettiği 34 adet masdar vezni Âmine Sâlih'in çalışmasında yer almamaktadır.

Semâî masdarlar konusundaki eksikliklerin telafisine katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışmada, semâî masdarla ilgili daha önce yapılan tespitler karşılaştırılmıştır. Buna göre, bugüne kadar yapılan çalışmalarda sülâsî mücerred fiillere ait toplam 120 farklı semâî masdar kalıbının belirlendiği tespit edilmiştir. Bu konuda yapılacak yeni araştırmalarla semâî masdar kalıplarının sayısının daha da artacağı muhakkaktır. Şüphesiz söz konusu vezinler işleklik yönünden aynı değere sahip değildir. Bir kısmı oldukça yaygın kullanıma sahipken daha az işlek olan ve nadir kullanılanlar da vardır. Öte yandan bazı vezinlerin masdar kalıbı olduğu hususunda dilciler arasında söz birliği varken masdar kalıbı olması ihtilafı olanlar da vardır. Bunlar başka araştırmalara konu edilmesi ve derinlemesine incelenmesi gereken hususlardır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi, 4. Basım, 2006.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- A'şâ, Ebû Basîr Meymûn b. Kays. *Dîvânü'l-A 'şâ el-Kebîr*. thk. M. Muhammed Hüseyin. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1950.
- Atıyye, Cürcî Şahin. *Süllemü'l-lisân fi's-şarf ve'n-naḥv ve'l-beyân*. Beyrut: Dâru Reyhânî li't-Tibâati ve'n-Neşr, 4. Basım, ts.
- Aynî, Bedrüddin el-. *Melâhu'l-elvâḥ fi şerḥi Merâḥi'l-ervâḥ*. thk. Abdüsettar Cevâd. Irak: Mecelletü'l-Mevrid, 1975.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-. *Tâcü'l-luḡa ve sîḥahu'l-'Arabîyye*. thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-İlm li'l-Melâyin, 4. Basım, 1987.
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdîrahmân el-. *el-Miftâḥ fi's-şarf*. thk. Alî Tevfîk el-Hamed. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1987.
- Dîb el-Cemel, Feḥd Muhammed. *Ḥâşiyetü İbn-i Cemâa 'alâ Şerḥi'l-Çârperdi li Şâfiyeti'bni'l-Hâcib ḥattâ bâbi'l-cem 'i*. Filistin: Gazze el-Câmiatü'l-İslâmiyye Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb Kısmı'l-Luḡati'l-Arabîyye, Doktora Tezi, 2017.
- Dunkûz, Şemseddin Ahmed. *Şerḥân 'alâ Merâḥi'l-ervâḥ*. Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâyî, 3. Basım, 1959.
- Ebû'l-Fidâ, el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî. *el-Kinâş fi fenni'n-naḥv ve's-şarf*. thk. Riyâd b. Hasan el-Havvâm. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004.

- Ebü'l-Kâsım el-Müeddîb, Ebü'l-Kâsım b. Muhammed b. Saïd. *Değâikü't-taşrif*. thk. Hâtım Sâlih Dâmin. Dımaşk: Dâru'l-Beşâir, 2004.
- Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn el-. *Lüma'ül-edille fi' usûli'n-naĥv*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1971.
- Esmer, Râci el-. *el-Mu'cemül-mufaşşal fi' ilmi's-şarf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Esterâbâdî, Necmül-eimme Radiyyüddîn Muhammed el-. *Şerĥu's-Şâfiye*. thk. Muhammed Nûr el-Hasan vd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1982.
- Ezherî, Ebü Mansûr Muhammed b. Ahmed el-. *Tehzîbü'l-luġa*. thk. Muhammed Avd Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Ferrâ, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf Necâtî - M. Ali en-Neccâr. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Mısıriyye, 1955.
- Galâyînî, Mustafa el-. *Câmi'ü'd-dürûsi'l-'Arabiyye*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 28. Basım, 1993.
- Halîl b. Ahmed, Ebü Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'Ayn*. thk. Mehdi Mahzûmî - İbrâhim es-Sâmerrâi. 8 Cilt. Bağdat: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1980.
- Hamlâvî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-. *Şeze'l-'arf fi' fenni's şarf*. thk. Nasrullah Abdurrahmân Nasrullah. Mektebetü'r-Rüşd er-Reyyâz, ts.
- Hıdr Hüseyin, Muhammed. *el-Kıyâs fi'l-luġati'l-'Arabiyye*. Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1934.
- Huber, Emel. *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Yabancıdil Yayınları, 2013.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. el-Ĥaşâiş. thk. Muhammed b. Ali en-Neccâr. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1957.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. *el-Münşif*. thk. İbrâhim Mustafa - Abdullah Emîn. 3 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Kadîm, 1954.
- İbn Hişâm en-Nahvî, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh. *Şerĥu Şüzûri'z-zehab*. thk. Abdülġanî ed-Dakr. Dımaşk: eş-Şeriketü'l-Müttehide li't-Tevzî, 1982.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sader, 3. Basım, 1993.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil. *el-Muĥkem ve'l-muĥîṭü'l-a'zam*. thk. Abdulhamid el-Hindâvî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'l-Hâcib, Ebü Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer. *eş-Şâfiye fi' ilmi't-taşrif*. thk. Hasan Ahmed el-Osmân. Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1995.
- İbnü'l-Kattâ, Ebü'l-Kâsım Ali b. Ca'fer es-Sıkkîlî. *Ebniyetü'l-esmâ' ve'l-ef'âl ve'l-*

- meşâdir*. thk. Ahmed Muhammed Abdüddâim. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1999.
- İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl. *el-Uşûl fi'n-naĥv*. thk. Abdülhüseyn el-Fetlî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1996.
- Kırkız, Mustafa. "Arap Dilinde Mastar ve Önemi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 209-226.
- Köse, İrfan. *Ebü'l-Kâsım el-Müeddib'in Dilciliği ve Metodoloji Açısından Dekâiķu't-Taşrîf Adlı Eseri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2022.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd. *el-Mukteđab*. thk. Muhammed Abdülhâlik Uzayme. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1969.
- Ömer, Ahmed Muhtâr. *Mu'cemü'l-luğati'l-Arabiyye el-mu'âşara*. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- Ömer, Mansûr Hüseyin Ali. *Cevâ nibü't-tefkîri's-şarfi 'inde İbni'l-Müeddib*. Ürdün: Yermük Üniverstesi, Külliyyetu'l-Âdâb Kısmı'l-Luğati'l-Arabiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Sâhib b. Abbâd, Ebü'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd. *el-Muĥîţ fi'l-luğa*. thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn. 11 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- Sâlih, Âmine. *Maşâdiru'l-ef'âl es-şülâşiyyeti fi'l-luğati'l-Arabiyye*. Mûte: Müessesetü Râm li't-Teknolojiya ve'l-Kompitur, 1996.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Basım, 1988.
- Sîrâfi, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh es-. *Şerĥu Kitâbi Sibeveyhi*. thk. Ahmed Hasan Mehdilî - Alî Seyyid Alî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Şertûnî, Saîd b. Abdullah. *Aķrebü'l-mevârid fi fuşâĥi'l-Arabiyyeti veş-şevârid*. Kum: Menşûrâtü Mektebeti Âyetullah, 1982.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Komisyon. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt, 2. Basım, 1965.
- Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-. *el-İzâĥ fi 'ilei'n-naĥv*. thk. Mâzin el-Mübârek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 5. Basım, 1986.